

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

ŠTEV.: 60/XIV

JESENICE, DNE 26. APRILA 1984

OB STOLETNICI PISATELJEVEGA ROJSTVA...

PESEM JE ZARODEK STRAŠNE RESNICE (POETIČNA RAZLAGA PESMI)

— Sel sem v kuhinjo in našel na kredenci vezan rokopis moje Gorske roman- ce, obsegajoče dvesto erotičnih planinskih pesmi, ki sem jih v najlepših urah napisal v zadnjih desetih letih. Sam bog ve, kdo je rokopis položil sem na kredenco. Bil mi je drag in hotel sem ga rešiti, pa naj se zgodi karkoli. Vojak je bil kakor senca za mano. A urno sem snel lepo vezen prt z mize in ga bliskovito vrgel na rokopis. Nevidno sem ga zamotal v prt in ga odnesel na hod- nik. Tam pa sem ga vrgel v kovček. In sre- čno sem ga rešil...

Josip VANDOT
(Iz njegovega dnevnika)

Od črne lope do grobnice je le drobcen, neogljen slovenski korakec; ujet, zapre- den v svojo strašno bubo majhnosti, kjer sviloprejka bolnega hrepenenja prede niti smrti — za mrtvaški prt...?

Za belo noč je duša — za črn dan telo. Bog nas zaran išče na valovni dolžini svoje vesoljne ljubezni. Bela noč in črn dan se ne ljubita z molitvijo na ustih: ki je hvalnica življenju. Bela noč in črn dan se utrneta v žalostno pesem neizpolnjenega hrepenenja, ki ostane spomin na mineva- nje... Iz groba se vračamo, da bi uresniči- li privide ljubezni in lepote. Nikjer odreši- tve, nobenega vstajanja! V prividu ali cve- točem snu potešitev?

Na vrhu sveta je Bog — popolna lepota: ločnica med živimi in mrtvimi? Tja nosi pesnik ogenj iz svojega ognjišča: za praz- nik življenja, ki mu prisluhnejo bogovi in mrtvi. Ampak nekega dne ni več vrnitve. Ogenj ugasne na njegovem ognjišču. V njem se zlomi lok hrepenenja. Visokov skalovju puščica ne podere več divje kože, da bi ujel ritem krvi in bi prisluhnil soko- vom zemlje. Zato se napoti še više... Vzpenja se k popolnemu miru in čisti mo- drini — dokler ne omahne in pade: da mrt- tvo telo pokrije senca — njegovo umrlo dušo. In enačba bivanja in pesmi je reše- na.

Pesem je zarodek strašne resnice v ma- ternici vsakega ljudstva. Gorje tistemu, ki ga odpravi...

JOSIP VANDOT

V BELIH NOČEH

1
Tam gori v črni, skalni lopi
živel, trpel je samotar
ki molil ni molitev svetih,
še Bog ni bil prav nič mu mar.

Objemal, ljubil srne plahe
in dovje kože je gostil
in sanjal je v višave sinje
in žejen sončne žarke pil.

V prebeli noči k njemu prišla
devica je kot sen cvetoč,
s seboj prinesla je ljubezen,
gostila z njo ga vso je noč.

A za seboj je hrepenenje
pustila, ko jo vzel je dan,
sto let v nočeh jo zdaj je čakal,
čakal, hrepenel zaman.

Kot veja na borovcu trhla
prhnel, sprhnel je sredi skal,
a kakor prah vihar pomladni
po gori ga je razsejal.

O, ljuba, ali slišiš pesem,
ko v gorah diha bela noč
in v srcu žge te hrepenenje,
spomin grenak in kes pekoč?

2
Zaspal je v poldan Prisanek
in v soncu spi in sniva,
le v slapu vila ne molči,
le vila ne počiva.

Razpela črne je lase,
razkrila grudi bele,
da v soncu živem se bleste
vse tople, vzhrepenele.

Po slapa stopa mavricah,
se ziblje in prepeva,
v dolini komaj slišen jek
od rož sladko odmeva,

odmeva bolno v duši ti,
ki sama je v pomladi,
za hrepenenjem v dan hiti,
hiti ti v zadnji nadi.

A nado tvojo tam v gorah
že rože so zakrile,
kot so zakrile pesem vso
prelepe gorske vile.

3
Ti nisi roža, ti si blesk,
ki včasih na skalovju sanja,
ko čez vrhe meglica se
kot ovčka topla, krotka sklanja.

In v sanjah gorsko vse nebo
neslišno v mir pomladni diha,
globoko doli v cvetja slast
dolina tone tiha, tiha—

in tone misel vsaka v maj,
ki se po tratih gorskih smeje
in v vonju tisočerih rož
ljubezen z vetrom krotkim veje,

ljubezen, ki ti v srcu zdaj
dehti kot sanja tam na polji,
ki iščem jo, sem jo iskal,
a našel je ne bom nikoli...

4
Pastirček v gori je zapel,
zapel na blede skali,
gorko v dolino vzhrepenel
je k pastirici mali.

In veter vre čez vrh gore,
s pastirčkom pesem poje,
v dolini pastirica pa
prešteva solze svoje.

Stotisoč jih zaman, zaman
na licu je naštela:
pastirčka gorskega nikdar
ljubiti ne bo smela.

Oblaki sivi v črno noč
zakrivajo vse gore
in vetrovi gorski v njih molče
do prve, rožne zore.

V dolino v jutru se spuste
v cvetoči ti pomladi,
da tebi, ljuba, zapojo
o pastirici mladi,...

5
Še nikdar mimo tebe šla
ni bela žalik-žena
in poljubila te v oči
še zvezda ni nobena.

Kot tam na oknu živi cvet
si gledala v življenje,
ki mimo tebe ga je v snu
vodilo hrepenenje,

hrepenenje, ki v gorah
v nočeh pomladnih sanja,
dokler še zadnji, topli cvet
se v vetru, v rosi sklanja.

A v slani prvi zvene cvet
in zvene hrepenenje,
brez vzdih in brez vročih solz
z njim vene ti življenje.

Zaman oziraš se v nebo,
v gore in zvezde jasne,
kar v duši telo je gorko,
umira zdaj in gasne.

Glej, žalik-žen zdaj ni nič več
na gorski senožeti
in zvezda božja vrh neba
Bogu v oči le sveti...

6
Jaz vem, da bom moral umreti
in leči tam daleč v zemljo,
a tebi odpiralo bode
ljubezni se sveto nebo.

Včasih me v grobu objela
misel bo tvoja gorko,
iz misli pu neizrečenih
iz groba mi rože vzcveto,

vzcveto mi v to radost nebeško,
ki tvoje žari jo srce,
ti s svojo pomladjo zasadi
ravšja grmiček med nje.

Saj ljubil v življenju samotnem
tihu sem rožo le to,
v ljubezni je s tabo cvetela
pod Vitranca sveto goro.

Njen vonj je vonj tvojih las,
njen cvet — tvojih usten nasmeh,
ki pel mi je pesmi brezkončne
v tihih gorskih nočeh.

Žarelo bo ravšje na grobu
in v ravšju dehtela boš ti,
jaz vaju bom ljubil iz groba
sredi večne, molčeče noči...

(Nadaljevanje na 2. strani)

SEDANJI TRENUTKI SLOVENSKE POEZIJE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Pesniška sedanost na avstrijskem Koroškem je tako razgibana, tako enkratna in obetavna kot še nikdar v zgodovini slovenskega slovstva.

In ta sedanost ima v sebi toliko prvinskega, da odpira najširše perspektive v prihodnost in nadaljnjo porast slovenskega besednega ustvarjanja onstran Karavank v deželi ob Dravi, Zilji in na Gurah.

Le kdaj se je avstrijsko-nemški svet toliko zanimal za koroške slovenske pesnike kot danes? Trdimo lahko, da imamo dolgo vrsto velikih prijateljev med nemško piščimi besednimi ustvarjalci, da omenimo samo Handkeja, Turrinija, Wiplingerja, Nowotnyja, Scharfa, Guttenbrunnerja.

Dokaz te neuničljive pesniške moči koroških Slovencev je tudi dejstvo, da pri nas še vedno izhaja revija MLADJE, kljub pojavu neke »črne številke« pred nedavnim.

Zlasti so zelo učinkovito prodrli v nemški literarni svet: izbor Kokotovih pesmi v zbirki Die Totgeglaubten, Januševe Gedichte v prevodu Handkeja pri založbi Suhrkamp in prevodi nekaterih Polanškovihih pesmi po različnih nemških publikacijah. Janko Ferik pripravlja prevod v nemščino pravkar izšlih pesmic Maje Haderlap v zbirki Žalik pesmi.

Naši koroški slovenski avtorji so predstavljeni v številnih antologijah: Karnten im Wort; Ta hiša je moja; Povojni slovenski koroški pesniki in pisatelji; Die Detele; Le livre Sloven slov. centra PEN; Na zeleni strehi vetra = Auf dem grünen Dach des Windes; Dichtung aus Kärnten Lorenza Macka; Kärnten, ein Tyrolia Bildband; Die Brücke; Družina in dom; Sozvočje = Összhang; Die Literatur der Kärntner Slowenen v Kindlers Literatur geschichte der Gegenwart; Slovenian heritage; Slovenski ameriški institut Ohio, USA, Contemporary Slovenian Austrian Poets.

Se letos, 1984, izideta dve dodatni antologiji: slovensko-angleška o koroški poeziji in slovensko-nemška v Österreichischer Bundesverlag. V načrtu je tudi antologija lirike pesnic iz vsega sveta, v katero bodo uvrstili Milko Hartman.

Začuden se moramo spraševati, kako je mogoče, da je izšlo v preteklih tridesetih letih okoli trideset različnih pesniških

zbirk domačih besednih ustvarjalcev — in to po obdobju raznarodovalnih ponemčevalnih šol v dveh desetletjih med vojnama, po štirih letih avstrofašizma, sedmih letih velenemškega nacizma, druge svetovne vojne, izseljevanja, taborišč in totalne prepovedi slovenščine v javnosti in šoli?

Ob takih ugotovitvah raste naša slovenska kulturna zavest na avstrijskem Koroškem in nas pomlaja — in ne tako, da se stalno srečujemo ob spominskih proslavah in tožimo rojakom in svetu, kako smo jo skozi zgodovino vedno dobivali po grbi.

Pa tudi zato, da bo Slovenec v SRS spoznal: Slovensko zamejsko pesništvo ni nič nekaj obrobnega, je skupna kulturna moč in izpoved v smislu našega-vašega, vašega-našega velikega Prešerna!

MILKA HARTMAN (roj. 1902) je od svoje osemdesetletnice vedno pogosteje v središču koroške in avstrijske javnosti — zdaj jo proslavlja ta, zdaj drugi. Pred nedavnim ji je avstrijski zvezni predsednik podelil častni naslov profesorja.

Ko se je končala prva svetovna vojna, je začela pesti prve rime šestnajstletnica v Libuškega polja blizu Pliberka. K mnogim svojim rimam je tudi zložila melodijo.

Bistvene značilnosti Milkinoga pesniškega sveta so: naiven ljudski način izpovedovanja z močnimi religioznimi in narodnobačnimi elementi. V njenih pesnitvah nedvomno najdemo svojski čar idealiziranega in folklorističnega kmečkega življenja.

V medvojnih letih je bila Milka Hartman privatna učiteljica gospodinjskih šol in je s svojimi tečaji opravila veliko poljudno kulturno delo, po potrebi pisala prizore in besedila za proslave. V letu 1934 je v samozaložbi izdala 49 napevov k svojim pesmim v dveh zvezkih.

1952. leta je izšla njena prva zbirka MOJE GREDE, 20 let pozneje sledi zbirka LIPOV CVET, pozneje pridejo na dan še PESMI LIBUŠKEGA PUOLA ter ZBRANA DELA v treh knjigah.

Prva kitica pesmi Skrivnost srca se glasi takole: »Koliko rahlih, lepih sanj/srce starostno v sebi skriva! O, saj nihče ne vidi vanj...!«

60 let po rojstvu Milke Hartmanove se je rodila prav v Polanškovem rodnom kraju v Lepeni MAJA HADERLAP, študentka gledaliških ved in germanistike na Dunaju, ki je konec lanskega leta izdala svojega pesniškega prvenca ZALIK PESMI in je za leto 1983 prejela pospeševalno nagrado Koroške deželne vlade. Haderlapova je bila z več strani deležna kaj laskavih ocen. Maja prihaja iz rodbine, ki je dala slovenskemu narodu na Koroškem vrsto ljudi, ki kujejo rime in pišejo še karkoli. Njen davni prednik je Filip Haderlap, nekdanji urednik koroškega Mira in zlagatelj raznih spisov in veselih rim; Majina stara teta Katarina Miklav, roj. Haderlap, je pisala preproste pesmi v taborišču, kjer je žalostno končala, a nekaj njenih verzov jo je preživelo; Tonči Haderlap, Majin stric, je pred meseci izdal izbor svojih pesmic, ki so mu nastajale zaradi ljubezni do narave in lova: bil pa je tudi kot otrok že v partizanih. Tudi Majina mama Karolina zbuja s svojimi verzifikacijami med koroškimi Slovenci marsikje pozornost.

Pesmi Maje Haderlap so sodobno angažirane, s prizvoki elegičnosti kljub odprtosti svetovljanstvu, erotični svobodi in z ozadjem povezanosti z izvirom podežel-

skih potegavščin. Za pokušnjo: bivanje/danes nosim/belo vrano,/ki prišla je, da pove mi,/kje mogoče je živeti./nosim jo,/a je ne branim./vrnejo se črne vrane,/bela mora odleteti.«

Med sodelavkami MLADJA smo opazili v zadnjih letih še nekaj imen: ŠTEFKO VAVTI, ki je medtem promovirala iz sociologije, OLGO VOVK, ki je postala dr. iuris prav tako na Dunaju in JOŽICO ČERTOV, ki študira slavistiko na celovski univerzi.

Ker doslej še nobena od njih ni izdala samostojne zbirke, zaenkrat nismo navedli kakega poetičnega primerka.

GUSTAV JANUŠ, dolga leta sodelavec Mladja, je skozi desetletja neprestano živel za poezijo — ker je pesmi pesnil in ne samo zapisoval verzifikacije. S svojo zbirko PESMI, ki je konec lanskega leta istočasno izšla v izvorniku in v Handkejevem prevodu v nemščino, je uspel. Recenzor Založbe Obzorja zaključuje svoje besede ob zadnji Januševi pesniški zbirki takole: »Knjiga PESMI Gustava JANUŠA je zbirka močne govornice in avtorjeva dokončna umetniška uveljavitev.«

Pri DZS je izšla pred šestimi leti Januševa prva knjiga poezij, ki jo je prav tako naslovil s PESMI, ali v notranjosti knjige s P(e)s(mi) — V njegovih prvih pesmih v Mladju leta 1963 so lirična tihožitja in marsikaj je melanholično ali abstraktno zabrisano. Nekatere zgodnejše pesmi kažejo tudi avtorjev zagrenjen odnos do koroške stvarnosti. Pogosto pa avtor na preprost, hoteno naiven način izpoveduje svoje včasih kar pikre in sarkastične izlive. Mnogo verzifikacij prerasejo neposredno v zabavljiv humor, tako slavna pesem o solati.

Za primer odlomek iz pesmi KOKOŠ: »... Saj veš, da/mi vse jemo,/ne samo tvoja jaca./Pojedli bomo tudi tebe,/če ne boš pridno nesla...«

Gustav Januš je svoje verzifikacije pred leti označil kot »predmetno poezijo«, ni znano, kakšnega mnenja o svojih verzih je v teh dneh... Zdaj je lok Januševega izpovedovanja blizu elegičnosti in sprejemljive bivanjske resnosti, banalnega od poprej se izogiba; zdaj je v »DOLGE STAVKE oblačena pamet/izbriše mejo,/ki so jo potegnile/hrabre besede... Vprašanja so odveč... Brez presenečenja... NOBEN skoraj nima več/sledov žalosti v sebi... V ZNAMENJU VESELJA/izgubi strah/svoj prsteni obraz... ali: »SEDANJOST SKAČE/od stopnice do stopnice/veselo naprej... in zaključuje z umirjeno ugotovitvijo: »bivanjsko stanje s stih: »Čustva se pripravajo,/ko umre pamet... Ne čudim se.«

Še dva mladjevca, ki sta izdala vsak po eno pesniško zbirko, je treba omeniti, četudi sta že davno utihnili: Karla Smolleta UJETI KRİK in Erika Prunča TIHOŽITJA. O prvi knjigi je pisal Kmecl: »... pod očitnim vplivom poznega ekspresionizma je razodeval samosvojo podobo...«, o drugi zbirki pa: »... s pesmimi v asonirani obliki spominja na Strniševo liriko... a zdi se, da je nagnjenost pesniškega daru v racionalistični urejenosti...«

Kar dolga pa je še vrsta tistih mladjevskih sodelavcev, ki so se pojavili in brez zbirke zginiti in utihnili tudi s prispevki v reviji: Andrej Mohar, Janko Pörtsch, Stan-ko Wakounig, Horst Ogris, France Serajnik, Peter Millonig in še kdo...

(Nadaljevanje s 1. strani)

7

*V sramoto zdaj žarite, gore bele,
v sramoto našo gledate z višav,
ko božji se večer v ljubezni vroči
ovija okrog vaših snežnih glav.*

*Kot črvi blede rijemo po blatu,
kot sužnji nemo stiskamo pesti,
verige pesem nam pojo ponočno
in kletev glad in žejo nam gasi.*

*Ve sijete, gorite v zarjah rožnih,
dehtite v ravšja vonju v beli mrak,
kot straža zadnja domovine mrtve
tam daleč čuvate njen zadnji prag.*

*Jaz sem umrl in v grobnico sem legel
izdan, ponižan, bičan, opljuvan
in Kajn in Juda grob sta zastražila,
da v zarjo več ne vstanem tretji dan.*

(V grobnici, 25. avgusta 1942)

(Pesmi je izbral in poetično razložil Benjamin GRACER)

Spočetka so skoraj vsi mladjevci uporabljali različne psevdonime, nekateri tudi več različnih. Tako je na zunaj nastajal vtis, da je krog sodelujočih razveseljivo zajeten, kar ni vedno držalo. Morda je marsikak pisec prav zaradi nepoznanosti »razvijal« neverjetne sposobnosti in potreben pogum za nastop v javnosti?

ANDREJ KOKOT se je pojavil zunaj mladjevske skupine, najprej 1965. leta v Slovenskem vestniku, pozneje s samostojnimi zbirkami. Leta 1969 je izšla prva knjiga pesmi **ZEMLJA MOLČI**. V naslednjih 15 letih do danes je izdal kar osem slovenskih pesniških zbirk, eno nemško in eno s pesmimi za otroke.

Pesmi, v katerih se Kokotov talent najlepše izkaže, pogosto govorijo o sodobni usodi koroških Slovencev — resnobno, s premislekom, z obtožujočo otožnostjo, vendar ne vdajo.

Slavko Jug piše v uvodu h Kokotovi **ZEMLJA MOLČI**: »... Drobna knjiga Andreja Kokota prihaja pred bralce skoraj nepričakovano in brez vnaprejšnjih napovedi. Zato smo je še bolj veseli.« Ob izidu 9. zbirke **KAPLJE ŽGOČE ZAVESTI** pa meni Matjaž Kmecl med drugim: »... ni več glasnih vprašanj nikomur, je le še intimo samospraševanje... zdaj je tišina še globlja, v svoji najgloblji intimnosti pa še zgovornejša — Prav med temi pesmimi pa je treba iskati Kokotove najboljše stihe doslej...« Tone Pavček pa k zdanji (otroški) zbirki: »Kdo bi si mislil! Ta, ki je tako bridko in trpko nosil in pel svoj kamen molka za naš Korotan, se kar naenkrat zvedri, pa jo zaokroži na veselo.« Postojmo ob nekaterih Kokotovih verzih: »... A čakam, /na jutri čakam, čakam in čakam, /da bom človek...« ali: »... Danes je res velik dan. /Zemlja se je nagnila na sončno stran, /pa še to: »... Nekaj bi lahko počeli, /časa je dovolj...«

Omeniti je treba tudi pesniško zbirko avtorja duhovnika **ANTONA KUHLINGA** (letnik 1903). Zbirka **DRAVA, POVEJ, KJE DOM JE MOJ** je prizadeto izpovedovanje trpečega rojaka Korošca, ki religiozno in metafizično išče razplet boleče more, kjer gineva slovenska materinščina.

ANTON HADERLAP, samouk, izpoveduje v svoji zbirki **PESMI** rodoljubje, ljubiteljstvo lovca in še kako nedorečenost zemljana Slovenca, ki zaradi delovnega mesta živi izven naseljenega prostora svojih sodeželanov in sorojakov.

FRANCE MERKAČ se s svojim pesniškim prvencom **ODTENKI RAZBOLELE RESNIČNOSTI** osvobaja stisk, prividov in naglušnih opazovanj v strahotno ogrožajoči koroški slovenski utesnjenosti.

JANKO FERK se sicer sam imenuje pisatelja, a je tudi objavil vrsto besedil v vezani obliki. Težaško zakajstvo si naprti s problematiko smrti v drobni knjigi z naslovom **SMRT — ČRNI CIKEL**. Avtor je dobitnik Velike avstrijske mladinske nagrade za literaturo 1979, Koroška dežela pa mu je dala leta 1980 delovno štipendijo. Leta 1958 rojeni Janko Ferk je začel pisati že kot gimnazijec, sedaj študira pravo na Dunaju. Prozo piše v nemščini. Samo en verz: »Življenje je najbolj nesramen zvodnik /Življenje je zvodnik smrti... vsaka smrt ima enako vrednost... cena je življenje...«

Na obzoru mladih literatov sedaj izstopajo med drugimi študentje **FABIAN HAFNER**, soizdajatelj literarne antologije **BESEDE — Wörter, Literaturanthologie**; **KRISTIJAN MOČILNIK**, sodelavec Mladja in **JANI OSWALD**, član uredniškega odbora pri Mladju.

VALENTIN POLANŠEK je začel pesniti še med vojno kot učiteljskičnik. Pet let po vojni je začel objavljati svoje literarne prvence, nato, ko je leta 1950 začel sodelovati na slovenskem oddelku avstrijskega radia. Spet poteče 10 let, preden Kajetan Kovič predstavi koroškega avtorja v Naših razgledih s sedmimi pesnitvami širši javnosti v matični Sloveniji. Medtem je bilo doma na Koroškem, Tržaškem in še kje v svetu objavljenih nad dvesto njegovih pesmi. Valentin Polanšek je dobitnik več literarnih nagrad — tako kot Kokot je prejel tudi nagrado iz Prešernovega sklada.

Avtor je mnogo svojih vezanih besedil uglasbil in jih izvajal z mladinskimi zbori — pozneje tudi z odraslimi skupinami — na slovenskem oddelku celovskega radia, kjer še danes občasno sodeluje. Leta 1955 je Polanškov obirski mladinski sekstet pel njegove skladbe na RTV Ljubljana. Z istimi mladimi pevci je avtor nastopal po koroških odrih tako s samostojnimi koncerti kakor tudi z božično spevoigro lastnega izvora. V zadnjih desetih letih nastopa Polanškov Obirski ženski oktet (OŽO) doma in širom po svetu z najnovejšimi skladbami avtorja dirigenta, tako tudi na ljubljanski in avstrijski TV in v šestih filmih. Obirski ženski oktet je doslej posnel dve veliki plošči, na eni je posnetih osem Polanškovih pesmi — skladb. Leta 1963 je izšel pri koroški založbi Drava Polanškov pesniški prvenec **GRAPE IN SONCE**, osem let pozneje pri MK v Ljubljani **KARANTANSKE** in 1974 pri DZS pesniška zbirka **LIPOV BOGEC** — vmes izda avtor v samozaložbi še zbirko otroških verzov, ki izide ponovno v razširjeni izdaji leta 1980 pod naslovom **ČINČEK IN ČOPKA** (prva izdaja je nosila naslov **ČINČEK**).

Polanškovih pesmi je doslej izšlo nad osemsto po raznih listih, revijah, antologijah in na druge načine, nekaj je bilo prevedenih v deset jezikov, tako tudi v albanščino in lužiško srbsščino. Kot mladinski avtor je pisal in režiral na celovškem radiu več radijskih iger (tako **LASTOVIČJE GNEZDO**). Njegovih mladinskih pesmi niso objavljali samo doma, ampak tudi v Sloveniji, na Tržaškem in v ZDA.

Piscu teh vrstic ni lahko navesti različnih recenzij in kritik svojih pesniških izdelkov — kot prizadet ustvarjalec mora biti samo subjektiven. Naj veljajo za vse ocene spremne besede Mitja Mejaka v zbirki **KARANTANSKE**: »To pa najprej pomeni, da je lirika Valentina Polanška organsko izšla iz dinamike slovenskega liričnega razvoja.«

In še odlomek iz Polanškove pesmi **PESEM VŽGIMO**: »... Pesem vžgimo, /da bo zadonela /za današnji dan, /za jutrišnji svet, /za pojutrišnje življenje! /In ostal /bo odmev /v srech, /kakor bi /objemal /dober človek /dobrega človeka!«

Kot avtor za mladino je Polanšek oral na Koroškem ledino. Sledila mu je vrsta sodobnih piscev s svojimi samostojnimi zbirkami otroških pesmi: **MILICA HROBATH**, **LENČKA KUPPER**, **MARICA KULNIK — ZORKA LOISKANDL WEISS**, **HERMAN GERM**, **ANDREJ KOKOT** in še mnogi sodelavci zlasti v koroškem slov. šolskem listu **MLADI ROD**, pri katerem Valentin Polanšek sodeluje od prve številke januarja 1952.

Z Obirskim ženskim oktetom imamo posebno slovensko koroško himno, s katero na vsakem nastopu omamimo poslušalce — jaz bi končal ta sestavek le z eno njevo kitičo: »Naj vse nas pesem dviga, in naša srca vžiga, ker smo zbrali se, / da v duši nam zapoje, / kar tvoje je in moje: / To slovenska pesem je!«

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSkih KOROŠKIH PESNIKOV

- DARLE**, Niko: Tihozitja (pesmi Eriha Prunča). Celovec: Mohorjeva založba, 1965
- FERK**, Janko: Der verurteilte Kläger: Roman. Salzburg: Zsolnay, 1981
- Smrt. Črni cikel. — Celovec: MD, 1982
- Hladni ogenj = Kühles Feuer. Celovec: KDZ: SIC, 1978
- Samoumevnost nesmisla = Das Selbstverständliche des Sinnlosen (soavtorstvo: Domej, Kuess, Hobe). Celovec: SIC: KDZ, 1979
- GERM**, Herman: Otroci enega sonca. Celovec: MD, 1982
- HADERLAP**, Anton: Pesmi. Celovec: Klub prijateljev lova, 1982
- HADERLAP**, Maja: Žalik pesmi. Celovec: Drava, 1983
- HARTMAN**, Milka: Moje grede. Celovec: Mohorjeva založba, 1952
- Lipov cvet. Celovec: Mohorjeva založba, 1972
- Pesmi libuškega puola. Celovec: Mohorjeva založba
- Milka Hartman: Izbrana dela. Celovec: Mohorjeva založba, 1982
- HROBATH**, Milica: Vigredno sonce (otroške pesmi). Celovec: MD, 1981
- JANUŠ**, Gustav: Pesmi. Ljubljana: DZS, 1978
- Pesmi. Celovec: MZ: Maribor: Obzorja, 1983
- Gedichte. Suhrkamp, 1983
- KOKOT**, Andrej: Zemlja molči. Celovec: Borovlje: Drava, 1969
- Ura vesti. Celovec: Borovlje: Drava, 1970
- Čujte, zvonovi pojo. Jesenice: KUD Tone Čufar, 1972
- Zvestoba. Trst: Založništvo tržaškega tiska, Koper: Lipa, 1972 (Pesniški list)
- Onemelo jutro. Celovec: Borovlje: Drava, 1974
- Nekje pa pesmi pojo (Izbrane pesmi). Maribor: Obzorja, 1976
- Die Totgeglaubten. Darmstadt: J. G. Bläschke, 1978
- Kamen molka. Ljubljana: CZ, 1979
- Kaplje žgoče zavesti. Celovec: Drava, 1982
- Ringaraja. Celovec: Drava, 1983
- KUHLING**, Anton: Drava, povej, kje dom je moj. Celovec: MD, 1973
- KULNIK**, Marica (LOISKANDL-WEISS, Zorka): Tinček ujame sonce = Tino fängt die Sonne ein. Celovec: SPZ: Lj.: MK, 1979
- TAI**: Kadar solze pripovedujejo = Wenn Tränen erzählen. Celovec: Drava, 1982
- Betlehemska zvezda = Der Stern von Betlehem. Celovec: MD, 1983
- KUPPER**, Lenčka: Pojmo s ptički (otroške pesmi). Celovec: MD, 1980
- MAČEK**, Miško: Ujeti krik (pesmi Karla Smolleta). Celovec: Mohorjeva družba, 1965
- MARKAČ**, Janko: Odenki razbolele resničnosti. Celovec: Mladje, 1980
- POLANŠEK**, Valentin: Grape in sonce. Celovec: Borovlje: Drava, 1963
- Karantanske. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1971
- Činček: 29 otroških pesmi. V samozaložbi, 1972
- Velike sanje malega človeka. Maribor: Obzorja 1973
- Lipov bogec. Ljubljana: DZS, 1974
- Činček in Čopka. Celovec: Klub Mladje, 1980
- Križ s križi (roman). Celovec: MD, 1980;
- Bratovska jesen (roman v dveh delih). Celovec: Borovlje: Drava, 1981, 1982
- Dečva z Obirja (Obirski ženski oktet) — LP plošča
- Roža, rdeča rožica (Obirski ženski oktet) — LP plošča

TONE PAVČEK

OTROŠKA PESEM ANDREJA KOKOTA

Kdo bi si bil mislil! Ta, ki je tako bridko in trpko nosil in pel svoj kamen molka za naš Korotan in njegove ljudi, se kar naenkrat, kakor v snu ali od prijazne hudomušnosti zadet, zvedri in spremeni pa jo zaokroži na veselo in poskočno, kakršnih nismo bili ne vajeni in ne pričakovali od njega! Lepo je, da je to storil in dvakrat lepo, da je storil tako, kot je: dobro, zabavno, veselo. In še kar po svoje!

Z otroško pesmijo je že tako, da ne mara plotov in okornosti in puščobnih resnosti, hoče se ji iskrivosti in nagajivosti, prekopicavanja in igrarije, vsa je z dežele trumbaruri ali kot pravi Kokot, z dežele Nemogoče, pa ima, kar si že hoče in dela, kar se ji zljubi. In se ji to še kako ljubi! Kokot je pokukal v njen pravi svet, odkril pisane travnike, kjer rasto pesmi, jih natrgal za lepo prgišče in nam jih nudi: lejte, to je zrastle ali tu poleg mene v nekem mojem drugem rokavu ali žepu, ali pa čisto v meni, takem, kot sem nekoč bil ali bi še želel biti; zdaj je tu na pokušino, a tudi že na veselje.

Otroška pesem Andreja Kokota raste iz pravih korenin poezije in otroške radoživosti. Prav natanko ve, čemu se je treba ogniti in se tako spretno ogiba pretirane poučnosti in pravoverne modrosti, ve, kaj je smešno in da je smešno tisto ta pravo, pa jo zarobi tudi kakšno na svoj račun, česar Slovenci sicer ne znamo, ta pa jo kar popetelini in pokokoti to svojo slovensko nprav in se zasmeye samemu sebi v brk in nam v poduk. Redko je to in kot redko dragoceeno. Pa tudi sicer se Kokot v dokaj novih in svojih motivih o pesniškem poklicu in pesnikovih težavah radoživo in s svežo iskro posmehljivosti šali na račun pesnikov in poezije pa še pesniški slavi na rovaš. Domiselne so te pesmi in pesnik je z njimi pri mladih pridobil za poezijo in ta pesniški posel več, kot da bi učeno pridigal o poslanstvu milih izbrancev muze.

Tudi v drugih motivih in temah, ki so bodisi že zapete ali drugače znane v slovenski otroški poeziji, Kokot s pridom obrača besedo in rimo pa najsi že pripoveduje duhovito poučno o krompirju ali poje o takih velepomembnih stvareh kot so pomlad, snežak ali nov mačji rod ali pa prva zaljubljenost. Res, pri tem še ni čisto sproščen, igriv in igri zapisan, da bi se pesem kar sama zapisala in poigrala, kot da se boji biti neresen in raje ostaja odgovoren. A v to, pravo smer otroške poezije kažejo njegovi potokazi; če mu krajino ob poti ali pot samo še kaj kazi in mu je kaj napoti, obeta in obljublja, da bo s tem že jutri opravil. Kajti končno, komur se narodi iz milosti in čiste svetlobe otroška pesem, se prekopicne v njem in terja prostora za svoje vragolije, ta bo že vedel, kako jo prepisati na papir, da bo živel naprej. In kdo pravi, da Andrej Kokot tega ne ve? Te pesmi pričajo zanj.

ANDREJ KOKOT

RINGARAJA

Založba Drava
Celovec
1983

ANDREJ KOKOT

HUDA POMOTA

Jaz ne kikirikam,
nimam kljuna in ne grebena.
Jaz ne brskam po gnoju,
za mano ne hodi putka nobena.
Meni je vseeno,
če kje kaka kura zakokodajsa.
Jaz pišem knjige
in se ne menim za jajca.
Jaz podnevi hodim
otrokom svoje pesmi brat,
zvečer televizijo gledam,
potem pa grem v posteljo spat.
Ne, jaz nisem petelin
in se ne bojim zvite lisice,
saj ne stanujem v kokošnjaku.
Zjutraj pijem mleko, pojem kos potice.
Pa me kljub temu vsi
kličejo z imenom kokota
in kljub temu ne protestiram,
čeprav je to strašno huda pomota.

KROMPIR

Z Roža, Zile in Podjune
se je deca na izlet podala.
Stanko brenkal je na strune,
družba pela je in se smejala.

Po dolgi poti, pri kosilu,
je ob mizah, gospodaril mir.
In ko je skupina spet v vozilu,
se je med potniki vnel hud prepir:

»Bile so čompe«, — »ne repica«.
»Hrušče«, nekdo v ozadju zakriči.
»Bila je repa«, se pridruži Mica.
Ko gastronomska bitka najbolj zagori,

nenadoma zacvilijo zavore.
V hipu vlada strah in mir.
Sofer se izkaže, kaj vse zmore...
Potem nekdo zakliče: »Imeli smo krompir!«

POMLADANSKA

Tam ob potočku
postalo je kopno
in malo zeleno,
da duha pomladi sem zaužil.

Zvonček je vstal;
lepo je pozvonil,
brate svoje budil,
vsem znamenje vstajenja je dal.

»Vstanite! Vstanite!
Čas je tu — zmaga! —
Zato vsi pokonci, vstanite!»

Mi smo prvi,
ki pozvonimo,
prihod pomladi oznanimo,
da vsi na nas se bodo ozrli.»

SNEŽENI MOŽ

Tam sredi vasi stoji
kot da bi bil general,
ponosno metlo v roki drži
kot da bo večno tamkaj stal.

Pa pride hudomušni pust,
mrzlega moža toplo objame —
in potem ni več tak hrust,
pa še radost ga prevzame,
da sprejme vabilo na ples.
In raja in raja do konca noči,
se v pomlad zaljubi gor do ušes,
ko sonce posije, nikjer ga več ni.

O LJUDSKI UMETNOSTI

(V SPOMIN SLIKARJU LOJZU VIŠNARJU, NAPISANO V APRILU 1951)

Pero mi zastaja in s težavo se mi oblikujejo misli, ker mi je še vse preblizu oni žalostni predvečer, ko smo se zadnjikrat poslovili od mrtvega tovariša Lojza. Pa je od trenutka, ko sem se zadnjič poslovil od živega, okrevajočega Lojza, polnega veselja, da je preстал težko pljučnico, preteklo šele nekaj dni: sedaj ga ni več med nami. (Umrli 26. II. 1951.)

Takrat, onega zadnjega petka opoldne sva govorila o njegovi boleznii in okrevanju, o njegovem prijaznem ateljeju in o njegovi prvi razstavi pred štirimi meseci, na kateri si je nakopal začetke prehlada, ki se je izrodil v ono hudo pljučnico, ki ga je položila na bolniško posteljo. Govorila sva o razstavi in velikem uspehu, pripovedoval mi je o svoji ganjenosti, ki jo je doživel po tistem petku, ko je prav natihoma odprl obe sobi svoje razstave: kako se je v nedeljo dopoldne naenkrat nabrala v eni od obeh prostorov množica ljudi in se je oglasila ubrana domača pesem jeseniških pevcev, s katero so počastili njegov in domačega kraja praznik. Potem pa so hodili ves dan in vse dni ljudje od vsepovsod k njemu in se znova vračali, da bi se v tistih mrkih in mrzlih novembrskih dneh naužili sonca, barv in toplote njegovih platen. Še pred tednom je bil poln načrtov: kako bo šel kmalu iskat zdravja in slikať sončne pokrajine ob morju; nič ni omenil črva, ki mu je glodal zdravje in življenjsko silo. A glejte, sonce mu je zašlo, črv je bil hitrejši in močnejši od njegove dobre volje in sle po sončnih barvah.

Od njegove zadnje razstave dalje sem se večkrat vprašal ali so se obiskovalci in tudi tisti, ki niso našli onega bore malo časa, da bi stopili na razstavo, ali so se zavedali, da to ni bila nikakršna trgovska razstava, na kateri bi hotel Višnar te slike ponujati naprodaj (saj so bile večinoma že v zasebni lasti!), temveč le zaključek in obracun nekega življenjskega obdobja. Zaključek prvih let šolanja in iskanja v trdem delu, preizkušnja lastnih sil na poti do lastnega izraza. Saj marsikatera slika, nastale do tega časa, ni pokazal, bodisi zato, ker je mislil, da ni dosti dobra, bodisi, da jo je nameraval še dogotoviti.

Višnarjeva prva razstava je bila ne le njegov, nego tudi kulturni praznik Jesenic, saj so takrat prvokrat doživele, da je razstavljal svoje slike en sam slikar in to prav domač človek iz stare jeseniške družine, vrhu vsega samouk, ki pa se je povzpел visoko nad oni povprečni diletantizem, čigar izdelke ali »proizvode« smo tolikokrat videli v raznih izložbenih oknih, izdelke, narejene brez ljubezni, z edinim namenom, da najdejo kupca. (Da bi bil tak kupec s takim izdelkom pravzaprav prevaran, se tega na svojo srečo ni niti zavedal.) Četudi ni bilo to prvokrat, da je Višnar pokazal svoje slike domači javnosti — saj je razstavljal že skupno s tovariši iz »DOLIKA« — je s svojo prvo samostojno razstavo postal kulturni pionir domačega kraja, z razstavo samo poleg svojega samorastništva. Kulturno pionirstvo pa je najteže in najstrahotnejše: že tolikokrat so taki pionirji doživeli v svojem najboljšem in najpoštenjšem stremljenju tudi najtežje poraze. Vesel sem za vse svoje rojake, da Lojze tega z razstavo ni doživel, temveč polno priznanje od najširše množice obiskovalcev in občudovalcev njegovih slik.

Nekajkrat sem že premišljal, če je v meni dovolj razgledanosti, kritičnosti, ra-

zumevanja in dobrote, da bi pisal kritiko o Lojzovih slikah, jih ocenjeval in tolmačil, ter take ljubezni do slikanja, kot jo je imel Lojz v svoji zaverovanosti v lepoto ustvarjanja. Zato sem začel v svojem spoštovanju do njega — samorastnika poizkušati dojemati ga in doumeti. Saj drugače ni mogoče dojeti človeka, če ga ne spoštuješ, če ne ceniš njegove enkratnosti, njegove polne svobodnosti. Lojz pa se je v svojih zadnjih petih letih šele ves posvetil svoji ljubezni do slikanja, ker prej v borbi za vsakdanji kruh tega ni mogel, predal se je umetnosti prav z mladostnim ognjem, sledeč klicu v sebi, ki ga je vodil k lastnemu ustvarjanju. Tega klica ni mogel preslišati, ker ni mogel zatrepi v sebi talenta, ki mu je bil dan in celo v krvi in rodu: tako se prvotno slikanje za zabavo spremeni v ustvarjanje iz notranje potrebe, v ono notranjo sprostitvev strasti in ognja, ki vre in plapola v človeku, ki išče svojim občutjem in razpoloženjem primeren izraz. Da mora tak talent, ki mu ni bilo že v mladosti mogoče priti v pravo šolo in prave mojstrske roke, preživeti težke ure in hude borbe v svojem notranjem življenju, je prav nujno, zanj pa toliko težje, ker ne more zatrepi v sebi hrepenenja in želje po ustvarjalnem izrazu, ne more zaživeti, kot bi rad, zaradi zavesti in bojazni, da mu manjka tista končna možnost ustvarjanja, katero daje znanje, obvladanje izraznih sredstev.

Kaj pa je umetnost in kako nastaja, bi kdo vprašal pri tej priliki. Kako bi to povedal prav? Morda se po odgovor zatečem raje k mislecu in pesniku R. Tagoreju, ki pravi nekako takole: »Mi stojimo temu velikemu svetu nasproti in različni so naši odnosi do njega. Za tak odnos je nujnost življenja: moramo obdelovati zemljo, si preskrbeti hrano, moramo se obleči, in k vsemu nam prispeva narava. Tako vzdržujejo lakota in žeja in naše fizične potrebe naš stalni odnos do tega sveta. Toda imamo tudi duha in ta duh si išče svojo posebno hrano, ima svoje posebne potrebe. Duh stoji množici dejstev nasproti in je zme-

den, če ne najde enotnega načela: človek se ne zadovoljuje s posameznimi dejstvi, ampak išče zakonov. Toda je še tretji jaz v nas, poleg fizičnega in duhovnega, dušni jaz. Ta jaz ima svoje težnje in išče nekaj, kar izpolni njegovo potrebo po ljubezni, ta dušni jaz pripada sferi, kjer smo prosti vse nujnosti, kjer potrebe telesa in duha nimajo vpliva, kjer ne sprašujemo po koristih ali smotrih, ima svoje posebne utehe v tem svetu. V tej tretji plasti človekovi je vzkllila umetnost. Ker je umetnost nekaj živega, se ne da v strogem pomenu definirati, da ne bi izgubila tega, kar ji je svojskega. Zato skuša Tagore označiti določneje tla, na katerih raste umetnost. On pravi: »Izvedeti moramo za razlago njene eksistence, ali biva zaradi kakega socialnega smotra, ali zato da nam nudi estetične užitke, ali pa je nastala iz potrebe, da izražamo svoje bistvo. Indijski estetiki je bilo vedno jasno, da je veselje duša umetnosti, torej bilo vedno jasno, da je veselje umetnost, torej čustvovanje. Preveliko notranje bogastvo čustev išče izraza v taki obliki, ki ne služi več ohranitvi samega sebe. Kot vsa kultura, tako je tudi umetnost izraz, tvorba prekipajočih sil človekovih. V vsakdanjem življenju tudi izražamo svojo osebnost, toda če se je naše srce vzbudilo v ljubezni ali kakem drugem velikem čustvu, tedaj kipi osebnost: razkrila bi rada svoje bistvo, samo zaradi razkritja in razodetja samega. Tedaj se poraja umetnost in mi pozabljamo svoje zahtevke nujnosti in koristi, tedaj skušajo vrhovi naših svetišč poljubiti zvezde in glasi naše glasbe dognati globino neizrekljivega. Ker je torej smoter umetnosti izraz osebnosti, ne toliko kake abstraktne ideje, ali dejstva, ki se da razčleniti, se umetnost nujno poslužuje izraznih sredstev, posebno slikanja in zvokov. To pa je dovedlo do one domneve, da je cilj umetnosti ustvarjati lepoto, toda lepota je za umetnost le sredstvo, ni ves njen zadnji smisel.« Tako pravi veliki indijski pesnik in filozof Rabindranat Tagore, neke pa sem bral misel, da je ljubezen najresničnejše življenje. Ljubezen predvsem kot čustvovanje, torej kot pogonska sila, ki vodi človeka k umetnosti, v kateri zaživi svoje notranje življenje.

Tako je Lojz Višnar iz svoje notranje potrebe in teženj našel pot v umetnost, ker je bil v svojem najglobljem bistvu umetnik, ki je skušal svojim doživetjem realnega življenja dati dostojen izraz s svojimi

(Nadaljevanje na 6. strani)

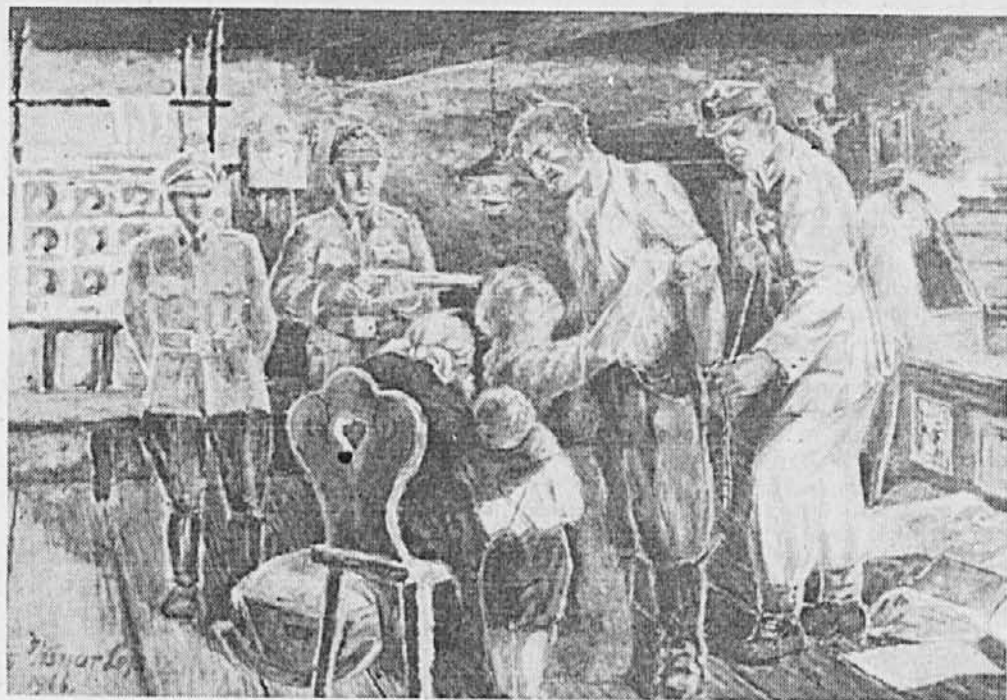
Lojze Višnar: Spomin z Begunj I — skica akvarel

slikami. Moramo mu priznati ta naziv in tudi smemo, četudi ni obiskoval slikarskih šol ali celo akademije, saj je umetniški talent notranji dar, ne pa dar akademije. Kdor ima ta dar, je umetnik, kdor ga nima, mu tudi akademija in diploma ne moreta dosti pomagati. Vsak pa, kdor ima ta dar in svojo svojsko sposobnost, naj si jo je pridobil kakorkoli, se sme v umetnosti svobodno udeleževati. Saj tudi publika ljubi svobodno umetnost, svobodno udeleževanje in tekmovanje, ter se ne vprašuje, kdo ima akademsko spričevalo in kdo ga nima! Končno smo imeli in še imamo v vseh panogah umetnosti amaterje, pisatelje, pesnike, igralce, glasbenike, le likovni umetniki — samouki naj bi bili izključeni iz umetnosti? Mar ne bi bila to velika krivica, mar ni za vse enako merilo in pravica? Saj v umetnosti vendar ni akademski naslov tisti, ki določa kvaliteto umetnine, temveč zunanja in notranja vrednost umetnine same. Če bi bilo drugače, bi morali med šumarje in »samouke — diletante« prištevati enega največjih slikarjev, umetnika, za življenje popolnoma nepriznanega in nepoznanega Vincenta van Gogha in mnogih drugih ustvarjalcev. Pa je van Gogh celo zelo odločno vplival na razvoj evropskega slikarstva.

Kaj najbolj ubija umetnost? Zanikanje in tlačanje osebnosti, zanikanje in tlačanje naroda, iz katerega je umetnik izšel, čigar meso in kri je v vsej svoji snovnosti in duhovitosti, zatiranje ljudstva, katerega del je umetnik. Kakor se ljubezen do rodni tal in do materialnega jezika v črnih dneh, kot smo jih preživljali, potencira pri vsem narodu prav tako, kot pri pedincu, prav tako se ob tem čustvovanju vse to potencira v umetnikovi osebnosti ter se v njem oglase še druge strune močnejše, kot so mu zvenele doslej. V njem se javlja prav razpisna ljubezen do vsega domačega ter poskuša s svojimi izraznimi sredstvi svoja doživljanja ohraniti v zaznavnih oblikah, kot so to besede, glasba, likovni izrazi v risbi, sliki ali plastiki, pač v njemu lastnem izražanju.

Slikarjevo sredstvo ustvarjanja so barve, ki se jih poslužuje in njegov izraz so tudi barve v vseh odtenkih, mešanica, svetlobi in temi, v poskvah in črtah na sliki. Ni torej nič čudnega, če je Lojze Višnar v teh letih groze globlje pogledal vase, še močnejše doživljal vso žalost in lepoto domačih ljudi in krajev ter intenzivneje zaživel notranje in zunanje. Saj Lojz ni bil samo slikar, bil je kot vsak pravi slikar — umetnik tudi rahločuten poet gorenjske domačije, trat in gozdov, hribov in vršacev, skalovj, neba in oblakov ter vseh tistih razpoloženj, ki jih vse to vzbuja v čutečem človeku.

Poet, sem zapisal, čeprav morda v svojem življenju ni napisal nobene pesmi. Pesem pa je živel v njem, njegov izraz pa so bile slike, izrazna sredstva pa barve, čopič in lopatica. Kaj ni ta združitev slikarskega talenta in podajanja s pesmijo v duši prav ono, kar mu upravljeno daje plemeniti naziv; umetnik? Morda se je v zadnjem času zato toliko in s tolikšno ljubeznijo zagledal v velikega Poeta iz Vrbe, ki je v svojih pesmih tak mojster v pesniškem slikanju narave? Žalujem za sliko Francetovega zadnjega obiska Ribičevega doma, ki je bila kljub raznim tehničnim pomanjkljivostim vendarle lepa in plod tolikega študija in truda. Kaj je mogel Lojz zato, da mu preprostemu fantu ni bila zgodaj dana ona pot skozi šole, ki bi ga tehnično izobrazile, dale diplomo in priznale naziv, ki ga po vsej pravici zasluži, katerega si je svoj čas sam nekako skromno nadel: ljudski umetnik? Šel pa je skozi trdo šolo samorastnika, ki je dokaj pozno našel vse tiste možnosti, da je stopil na pot, ki mu je bila namenjena od začetka. Obhodil je krog, ki mu je bil

Lojze Višnar: Spomin z Begunj II — skica akvarel

nakazan od kraja: iz gorenjske zemlje izšel, delal, trpel in ljubil, se dvigal in padal, hodil po trnju in zelenih tratah, rasel v sebi, da se je spoštovan in ljubljen vrnil v domačo zemljo, počivat pod staro Murovo. Morda je večkrat pomislil na besede pesnika Gradnika, katere je položil ta v usta umrlemu umetniku:

»Izpolnil sem ukaz: bolesti kruh
v samoti lomil sem in vsak moj stok
zalil pelina je gorjupa sok —
in vendar ni uklonil se moj duh.

Srca kri točil drugim sem, a črt
opletal se je mojih nog, zavist
mi je iztrgala iz vencev list
za listom, ki jih trosil je moj vrt.»

Ničesar si ne moremo želeli bolj, kot to, da bi Višnarjev domači kraj čim prej počutil njegov spomin, spomin domačega kulturnega pionirja, s posmrtno razstavo njegovih zbranih in izbranih del, da bi taka razstava vzgajala in obenem zgovorno pričala o upornem, trdem delu samorastnika, o njegovi ljubezni do domačih tal in ljudi ter mu tako dala ono priznanje, ki ga je krepko zaslužil, da ne postanemo napram kulturnemu pionirju — kulturni saboterji! Naj vsi naši ljudje še enkrat občutijo oni življenjski optimizem, ki ga je spremljal skozi bolesti in trpka leta, naj vidijo, kako je klesal iz sebe samostojno čuteče srce. Kakor je našel v sebi toliko resnične vsebine, da mu vse trpkosti niso strle zaupanja v samega sebe in toliko sile, da je skušal premagati vse ovire, tako je ob koncu svoje življenjske poti mogel začutiti, da je pravi umetnik in njegova ustvarjalna osebnost taka, da mora nujno dobiti osebno priznanje, da njegovo delo ni ugasnilo z njim vred.

Vrline likovne, kakor vsake druge umetnosti, so v tem, kar jih hrani v sebi umetnik sam. Kajti samo to, kar nosi v sebi, lahko podoživlja v nastrojenju svoje zamisli in dela. Vsak ustvarja iz sebe in poduhovlja v sebi snov, da vanjo pokliče in vlije življenje. Eden najde sebe v enem, drugi v drugem načinu izražanja, veliko pa je le to, kar ima za seboj veličino duha in vtelesenje ideje in kar je zrastle z rodno zemljo in vstalo iz nje. Le take stvaritve so pristne in last ljudstva, iz katerega mesa in krvi so vzkllile: tedaj so razumljive in splošna kulturna lastnina. V tem pa je tudi jedro vse moči in uspeha.

Tudi Višnarjeva umetnost je lirčna intuicija (intuicija pa je otrok resnice in življenja), neposredno življenje, ki nas obdaja. Ona je kot dih večne lepote narave, ki objema ves svet, ki se dviga nad razbičano zemljo in orje brazde novih dob človeškega duha in razvoja. Kajti umetnost ni nekaj samo konkretnega, kar bi se dalo določiti, analizirati in shranjevati v njej definicije v predale, kakor to delajo mnogi; ona je srečen trenutek razpoloženja in nastrojenja, ko se nam pokaže v trenutku življenja v povsem novi luči, ko oživi slika v vsej svoji veličini in svobodi. Takih trenutkov doživi vsak človek vsaj nekaj v svojem življenju; umetnik pa je tisti, ki ga zna izraziti in obdržati in uporabiti to nastrojenje za notranjo luč svojega umotvora. Umetnik, ki išče motivov daleč od svojega kraja, naroda in domovine, že a priori ne more postati velik umetnik, ker si išče vzorov in vzornikov samo drugod, ki so tuji njegovi in tradiciji njegovega ljudstva. Tudi vsi veliki duhovi so črpali snovi za svoje umetnine v svoji neposredni bližini, preprosto življenje so povelicevali in ga prikazovali v polnem razmahu svojih sil. To je pogoj, ki ga mora izpolniti, če hoče umetnik postati pristen in domač, da se čuti doma na svojem polju s svojim ljudstvom, da se spoji z njim v eno in mu v odtenkih svoje notranjosti daje to, česar mu tehnično še tako več tujec ne more nuditi.

Ta pogoj je Lojze Višnar izpolnjeval vseskozi dosledno, do zadnjega diha. V kratkih letih, v katerih se je popolnoma posvetil svojemu poslanstvu, je zorel od slike do slike, tu in tam z malo nevero v svoje znanje malodušno upadel, vendar dozoreval vase in iz sebe v tisto tiho, umirjeno, za spoznanje melanholično občutje, ki diha iz njegovih zadnjih platen, v občutje zrelosti bogate jeseni: vse to diha iz slik kot so »Na Vrščicu« (1947), ki je tako odlična, tako »nobel« v svojih barvah in nastrojenju planinskega ozračja; in vzemimo pomladno sliko »Po nevihti« (1949) ki je zmaga sonca nad temo. Tako umirjenost v barvah, neko čudovito nežnost — in vso slikarjevo ljubezen do rodne grude! — kažeta tudi sliki »Vrba spomladi« in velika slika »Jesen pod Golico«, obe nastali preteklega leta. Njegova zadnja slika, ki je strážila njegovo zadnje počivališče na domu, pa daje slutiti v svojem barvnem občutju tisto zrelost, do katere se je z intenzivnim osebnim doživljenjem in študijem tehnike priboril: do tistih višin samoraslega umetnika, ko se mu zazdi, da se mu je zjasnilo

v preprostosti podajanje realnega, spoznavnega sveta.

Tako iskrene in pristne v svojem izrazu, poštene in lepe so vse te slike, domače, gorenjske, kot je bil pristen Gorenjec Lojze sam. Vse te slike in druge, katere nam je pokazal, tako iz srca rad, poln upov in dvomov, kaj je bila ta razstava? Mar res samo obračun dela sebi in nam, ali je iskal potrdila svojemu delu? Ali ni tudi vzgajal svoje rojake k umetnosti, k razumevanju umetnosti in umetnika, živečega človeka, ki hodi med njimi in živi z njimi, in pre mnogim razodel tisti čar domače pokrajine, kot ga dojema naš človek? Predvsem pa je pokazal svojo zakoreninjenost in zaverovanost v sveta domača tla. In s takšno oostrostjo je iskal svoj izraz, da bi na svojih platnih prikazal tiste drobne svetlobe in lučce, celo v senci, ki pa dajejo slutiti vse trepetanje žarkov na belih, hrapavih stenah, sivih skodlah streh, na ograjah in plo-tovih, zelenju, nageljnih in begonijah, na drevju, v skalovju, vsepovsod! Odkrival je barvitost narave tudi v njenih senčnih plath, migotanje razgretga ozračja z neko brezkompromisno objektivnostjo pred naturo, kot so jo imeli naši največji slikarji impresionisti. Slika mu je bila vtis narave, katere resnično življenje v njeni trenutni vidljivosti nam slikar impresionist s svojo umetnostjo posreduje. V tem, pa le v tem je potomec teh naših mojstrov. Našel si je tudi svojstveno tehniko z lopatico, s katero je nanašal barve na platno, vpletal svetlobo v sence. Ne dvomim, da se je Lojz skušal učiti pri naših impresionistih, posebno še pri Groharju, kar je bilo zanj tudi popolnoma pravilno. Ni se navzel toliko načina Groharjevega, ki je zrastel iz drugačne, mehkejša pokrajine pod Blegašem. Višnar pa iz tršega, med hribe zaprtega sveta, temveč še posebej njegove neizmerne ljubezni do umetniškega snovanja in oblikovanja slovenske zemlje.

Še nekaj ne smemo pozabiti: Višnarjeva dela vseh zadnjih let so harmonična, pristna brez vsakega kolebanja iz tehnike v tehniko, brez posnemalnega nihanja od -izma do -izma. V tem je velika značajnost in poštenje doma, da je pri iskanju lastnega izraza ostal sebi zvest do kraja, vsa veličina njegove zrele osebnosti se kaže v tej svetlobi. Ne smemo mu zameriti, da njegove slike nimajo dosti figurálnih elementov, saj se vendar te tematike ni utegnil nikdar naučiti, kot bi se bil rad, raje mu priznajmo veliko ustvarjalno moč v pokrajinski

tematiki. Ali ti ne vzbude te slike misli na našo pesem, ki poje o zelenih tratih in visokih planincih, kajžicah in okencih z nageljčki in rožmarinom?

Prenaglo je moral končati svoje delo Lojze Višnar, prenenadno je nehala biti njegovo toplo, ljubeče srce, ugasnile so lučce v njegovih toplih, živih, nekako radovednih očeh, tako polnih dobrote in željnih lepote in sonca, da si je še tri dni prej želel iti soncu nasproti na jug, nabrati si novih moči za bodoče snovanje in delo. Ni slutil, da ne bo več prijel za barvno paletu, le predsmrtna groza mu je vodila roko k njegovi zadnji risbi. Zapustil nam je svoj lastni portret iz nedavnega časa, ki hoče reči: mračno je v meni mračnem, oči pa so uprte v nevidno daljo, kot da ne vidijo veselih barv njegovih platen. Njegov svetli lik pa je ostal v naših srcih, v srcih vseh, ki smo ga cenili in imeli radi in ga bomo tako zelo pogrešali. Močno in zrelo osebnost kulturnega pionirja — vzornika bodo pogrešali sedanji in bodoči njegovi tovariši, zbrani v »DOLIKU«, ki je tako osirotel in izgubil svojo najmočnejšo osebnost, ne le predsednika in dobrega tovariša. Njegov

osebni in duhovni lik ostane med njimi kot svetel vzgled neumornega snovalca in pogumnega delavca — samorastnika, ki je črpal svojo moč iz ljubezni do domačije in do umetnosti, ker le s to vero v srcu se je na svoji težki in strmi poti mogel povzpeti do svojih svetlih jasnin.

»— — letal si po zvezdah in vsiljeval svojemu narodu svoje vrtoglave misli. Skušal si ga spraviti z njegovega tira in ga speljati v zagato.«

»Oh, tiho, tiho, nikar me ne muči, saj ni res, kar pripoveduješ. Po trdnih tleh sem hodil! Pošteno sem si prizadeval dati narodu vsaj košček tistega, kar je vsakemu narodu najvišja vrednota, to je umetnost. Kajti le, kar ustvari duh narodov, to živi večno v nas, narod brez umetnosti je mrtev narod!«

(R. Jakopič: Srečanje s smrtjo. 1938)

(Sestavek magistra farmacije IVA KOZELJA (1908—1954) smo dobesečno ponatisnili iz knjige PREPROSTO ŽIVLJENJE, ki je izšla leta 1951 v založbi uredništva »Jeseniškega kovinarja«

ANA STAZE

NA ONI STRANI

1.

Kar naprej ponižanja,
nasmihanja, ki nosijo grško masko
in na visokih hoduljah se plazijo ...
Midva pa sva govorila s pesniki,
se dotikala s krhkimi kretnjami ...
Odlepila sve se od tal,
da bi luno dosegla.
A luna se samo dvigne lahko,
midva sva mogla le pasti:
Na jaz IN ti sva se zlomila.

IN je srebrna črta:
samo metulj jo lahko preleti,
če mu obrišeš prah s kril —
a na oni strani,
na oni strani mrtev omahne.

2.

Izmikava se prežečim mačkam,
prevpiti morava vreščanje pohotnih
stark —

Nobena soba ni zavetje,
nobeno drevo ni rešitev —
O oditi, oditi
s tankimi gibi,
z neslišno besedo,
o oditi oditi —

Ko pa sva plula čez črto,
ubežnika,
si nenadoma spregovoril:
»joj, jadrnica je s te strani, joj ...«
In že sva se vračala,
brodolomca —

... takrat se niso smeli ozirati,
sedaj bi morali molčati ...

MIHA KLINAR

JESENIŠKI PRELUDJ

Napolnili ste
moje srce s pesmijo,
teško kakor jeklo
in pekočo kakor taleča se ruda;
prebodite me — plavž,
da izlijem žareči šarž.

Prebodite, plavžarji, plavž!
Pretalil me je ogerj
in nestrpen čakam,
da bruhnem skozi odprtino
goreči železni potok
in zažarim pred vašimi očmi
v sproščenem sijaju.

S svojim žarom bom razbil temo
in poljubil skale Mežakle,
pobožal smrekove gozdove,
objel našo ozko dolino
in v vas, plavžarji,
zazrl svoj obraz
in — domovino ...

(1951)

ANA STAZE

LJUBEZEN

Bil je imeniten starec. Ves siv in sključen je mežikal z majhnimi očmi. Znal je mnogo mnogo pravljic o Savitri, ki je premagala smrt o deklici z vžigalicami o papagajčku, ki ni hotel zapustiti umirajočega drevesa in mnogo pesmi o norcu, ki se je venomer smejal smejal o Juriju, ki kar je dobil, je stotero delil o jutri, ki bo kratek in bo spet večeraj. Kmalu ni bil za nobeno delo več. Še pripovedovati ni več znal. Le posedal je, mežikal v sonce in mrmral predse. Imel je samo še spomine in nekoristne, ovenele dlani. Sredi jeseni ga je hči odpeljala v dom za ostarele. LJUBI SVOJEGA BLIŽNJEGA LJUBI SPOVEDNICE SO VSEPOVSOD IN KRVAVE MAČKE IN POZABLJENI PSI POHOTNE STARKE LEPA DEKLETA SPOVEDNICE SO VSEPOVSOD RECI KAR TE TEŽI LE RECI NAŠA HČI TU NALAGAMO POKORO ODPUŠČAMO MOLIMO SE LJUBIMO OTROCI ROJENI IZ GREHA SVOJEGA BLIŽNJEGA LJUBIMO LJUBIMO Tam je umrl. Hči hodi naokrog z rdečimi očmi in govori o smrti, o samoti, o praznih nedeljah. SAM SI SAM SAM MOLITEV PUŠČA SAMO ODMEV STRAHOTEN ODMEV SREDI STEN SIVIH STEN BLEDEGA NASMEHA ODPUŠČATI NI POZABITI POKORA PRIDE SAMA. POKORE TI NE NALOŽIJO SAM SI SAM ČLOVEKA NI LE KRVAVE MAČKE IN POZABLJENI PSI Hodi naokrog in govori, govori. O samoti in o ljubezni. GRAPA ČRNA BESED VLAČUGASTIH BESED LJUBEZEN LJUBEZEN

TERMINUS

Skoz črno-bela posinovljenja,
skoz črno-bele zaveze
me gledaš in mi vežeš
srobotne roke.
V tebi se kot v ženi
ranim. Brezast
se proti tebi pasem,
kot se na tuje gre.

Brezast, to je z belo liso
na čelu, ki vez
je med nami in vami.
Beli temelj drugega sveta.
Trpkega zaslutiš
v molitvi brez,
ki zadnje so med štirimi
drevesi uma in srca.

Vem, da mi za hrptom
z verigo stojiš
in da me boš naposled
iz prihodnjega izgnal.
Vendar sem te bajal že v očetu,
materi, ki v križ
sta položena zame
in jima ni žal.

ROG POSTOJNAR,
ROG BEDRNIK

Sem pesemkost
izvotlil in obžgal
v rog bedrnik, ki me
po svetu bo sejal.
V pesemkosti ptič postojnar
je celo večnost ždel.
Za petje in za let pripravljen,
voljen, zrel.
Je krožil nekaj časa,
prijatelj ustom in rokam,
in se mu stožilo iz bilja
je mojega drugam.

Rog bedrnik o ptici
nič ne govori.
V rombu ilnatem me polni
s polnočnimi sledmi.
Te peljejo nazaj, naprej,
navzgor, navzdol, na vse strani.
Med njimi rog postojnar
kakor iz žerjavice gori.
Mi besede med rokama
in nad glavo plamene.
O, kaj vse zaslanjal
sem do tega dne.

Pobožno in skoz veter
čudno položen
kot pot, kot šotor zbojenih
deklet in žen,
v sebi tkem rjuhe
enega in dveh,
in param jih, da kdo
ne pade v greh.
Rog bedrnik me potlej
z dihom prešumi.
In me ureže po podobah starih,
po neznani sličnosti.

Nekoč sva se skrivala
za kamni spotike
in stran od sveta in neba
obračala pričarane slike.
Zdaj lepiva jih na čelnico
predgorij noč za nočjo.
Kot zasedo za ozvezdje
in drevo.
Nikogar se ne bojiva
in naju ni sram.
O, trenutek, dajem vsem te,
in te ne razdam!

ZAMANDESETNIK

Vanj se boš pogreznil
kakor žlica v med.
Skozenj vrneš se v Dolžnosti,
ki Pravica jih pove.
Skoz žitno polje
gledaš mu v srce.

Si koren človeka, ki steblo
Dobe se odpove.
Sebe nekaj prosiš,
kot da si ljudje.
Valpet grajski v srajci
zmajski skožite gre.
Skoz petje in selitve njegove
se te dotaknejo roke.
V nosilnico doline
ležeš spat, umret.
Kar čutiš, to je jok.
Kar misliš, smeh.
V svojo miznico te devlje,
med kruh in snet.

Onstran plug orje, onstran,
čudno drugje.
Mravlje teme te raznesejo
med dom in svet.
V konju ti življenje mine.
Ne na poti, to se ve.
Krvave rune trga s tebe orek,
vse do bevgu dne.
Med pene žgalne sveče
iz mrtve sreče tli pepel.
Samo strahu ni strah.
Zapre te v prag in les.
Razpneš obleko
in gorje.
Spodaj si dišeč po medu.
Zgoraj kot sneg bel.
Oče — Mati, Mož — Žena,
Sin — Hči v tebi vzkale.
V postelj jajčasto ti leči
je med nje, ki zglajeni bede.

BETHEZDA

Stopim v vodo.
Po spremembi dišim.
Ovešen s prebranimi
molki povednosti.
Jasnovidec me deli
na svit in dim.
V trenutku obredne
dobesednosti.

Otroci slišijo v meni
odmev želja,
ci so z lučjo odšle
od njih do mene.
Možje vidijo v meni
vristan, zlih žena,
ci obraščajo
ne zimzelene.
Žene me obglavljajo
in mojo glavo
skoz svetle in pelodne
kanje kotale.
Iz ljubezni, iz strasti,
še več za stavo,
ci se ji kot bogu
rodrede.

Jaz pa iščem samo zrno.
In nič več.
Zrno enega in vseh.
Da se odlepi
z mene priokus, da je premalo
in preveč
umreti in roditi se
z molčecimi naklepi.
Na vzhod sem prestol.
Na zapad oltar.
In kralja moram, kakor
angela, vsmrtiti.
To je vsa dolžnost
in ves vroči čar,
ki se nemudoma
mu moram podrediti.
Nezaseden moram biti.
Nezaseden s sabo.
Ne smem ostati kralj
in bog še manj.
Neobljuden pridem
v izročilo in v pozabo.
Da bom zastonj
in ne zaman.

VASILIJ IN STRAHOVI

Včasih zvoni
in spet ne zvoni.
Nevesta — čas z ženinom
rjuhe odgrneš
in te mati — zmaj
spet umori,
da se v par belih in črnih
spreobrneš.

Za zadnjo pregrado
in zadnjo zamudo
ne čakajo živi.
Venec poročni
odvržeš v samoto,
v to preganjano čudo
in mrtvi,
premalo odločni

puste, da se lomijo
njegove iglice gole.
Zavetnega kamna
na odklenejo zanj.
Nelep je samo še iz voska,
iz deviške smole.
Iz dežja, ki rosil je
na posteljni panj.

Naj posadim te
na prestol,
naj te povzdignem
v oltar,
ne vladaš
ne moliš.
Belo — črna.
Ne rop in ne dar.

Ne dotakne se te
kažipotna roka
ne ljubimca
in ne ženina.
Polovica neba
in zemlja
s tabo počivat
je šla.

Te od mrtvih
ne kličem.
Ne tebe in njega
še manj.
Ubit bo,
kdor te izgrebe
tako iz zemlje
kakor iz sanj.

VIDA HESPERIDA

Ko sta tekla kis in smola,
sem že vedel, da boš prišla.
Če si skomina? Če si prstnina?
Za mene si Vida vogelna.
Prizanesi, bodi Bela Vida,
poglobljena, razbrazdana v pretok.
Z usodo tlakovana pot
te kliče v vzrok.

Nesklonljivost slepih potnikov
v namenih in zunaj njih
kliče oboke kretenj
v ikonski in dvoični vzdih.
Gotika glasov
in rune peščenih rok
osipa se po tebi, ki se ostriš
v zaščitni krog.

Saj se večna luč.
Iz nohta zglajenega
nad potniki črnkastimi
in trohljivimi si vžšla.
Bodi rešnja pot med sončnicami,
sreča dedna.
Naj te ne odvede ne izžene sram
iz tedna,
ki me je obzidal
kakor grob in kakor stog.

Gozd. Jasa v gozdu. Hiša na jasi. Luč v hiši. Miza pod lučjo. Pisalni stroj na mizi. Bel papir v stroju. Valj se je premikal, tipke so se ubogljivo vdajale pod spretnimi prsti pisatelja Vasilija, na papir so skakale mastne črne črke, se disciplinirano postavljale v ravne vrste in se gizdavo kitile s strešicami, pikami, vejicami, klicaji, vprašaji, pomišljaji in narekovaji. Kdaj pa kdaj se je stroj za hip ustavil, kot da razmišlja o naslednji besedi, včasih je zastal celo tako dolgo, kot da sploh ne misli več nadaljevati; prsti so nemočno obviseli nad tipkami, ali pa so se skrili pod mizo in se tam nervozno prepletali in pokali s členki.

Spodaj v vasi je že zdavnaj ugasnila zadnja luč in radijski napovedovalec je pravkar prebral zadnja večerna poročila in zadnjo vremensko napoved, ki je še dopoldne govorila samo o kratkotrajni pooblačitvi, zdaj pa že o frontalnem poslabšanju vremena nad vso srednjo Evropo. Oddaljeno grmenje za gorami je tej napovedi pritrjevalo.

Na vrhu hriba ji je odgovarjala druga sova. Veter je nastiljal na tla odpadlo češnjevo cvetje. Skozi luknje v oblakih so z blazno hitrostjo drvele zvezde.

Vasilij se je z vzdihom odmaknil od okna in legel na posteljo. Ugasnil je luč, izklopil radio in utonil v sen.

Sanjal je, da je še otrok in da bolan leži v zavodu, kjer mu strežejo nune. Prosil je za vodo in ena izmed nun mu je prinesla kozarec vode. Roka mu je zadržala, voda se je razlila po odeji, kozarec je padel na tla in se razbil. »Kaj pa ti je?« ga je vprašala strežnica in hitela pobirat črepinje. »N-n nič«, je zajeljal Vasilij in se še naprej tresel kot šiba na vodi. — »Nič? Saj se ves treses! Ali te zebe? Naj grem še po eno odejo?« — »N-ne«, je izdaval.

Zdaj se je že tako tresel, da se je hkrati z njim tresla tudi postelja. Nuna se je tako prestrašila, da je padla na kolena in sklenila roke k molitvi, Vasilij pa se je bolj in bolj tresel, dokler se ni — zbudil.

Bodi podanašnjena
kot v ustih mračnih bog.
Kot jadro na grči
vedno lepšega sveta.
Kot rokav na roki
sajastega jezdeca.

Poišči moje čelo
v prstanu preroškega medu.
Sklepaj mi koso
moškega vrata.
Ko naju oba
prekrije zlati mah,
naju ne bo nobene misli
ne dejanja strah.
Skoz jantar si odsuneva
zapah in vrata.
In skoz pečate ur
sijala bo pozlata
iz mojega srca,
iz tvojega očesa.
Svet bo za nama
pojoča lesa.

Cimet zvezd bo dišal
v najinih pasovih.
Spoznavala se bova, on in ona,
v blagoslovih in sadovih.

Prižgal je luč in vklopil radio. Toda — kaj je zdaj to? Čeprav je bil buden, so mu zobje še zmeraj šklepetali v čeljustih in roke so mu trepetale kot trepetlika. Dvignil se je na komolce in z glavo butnil v stranico postelje. Morda pa se le nisem dobro zbudil, si je mislil, ali pa sem se iz enih sanj preselil v druge. Toda ne: ta prostor poznam, v svoji bajti na Tolminskem sem, radio predvaja lahko nočno glasbo, zunaj škropota dež... To, da je začelo deževati je edina sprememba, ki se je medtem dogodila. Ne, ne, ne sanjam, resnica je, si je rekel Vasilij. Sedim na postelji in tresem se kot mokro ščene. Vstani, fant, bodi dedec in se postavi na noge! Ne moreš, kaj? Slabost te je obšla? Saj ni čudno! — preveč si ždel za pisalnim strojem in prejšnjo noč si preveč pil in premalo spal. No, bo kaj? Pojdi na zrak, naredi požirek vode, boš videl, da ti bo odleglo.

Pa mu ni. Imel je občutek, kot da sploh ne pije vode, pač pa da se mu vsipa po grlu suh pesek. Pa to še ni bilo vse: noge so mu ledenole v copatih, tudi roke so se mu mrzlo navlažile, in pred očmi so se mu utrinjale iskre.

»Zastrupil sem se!« ga je prešinilo. »Zastrupili so me!«

Skušal se je spomniti, kaj je nazadnje jedel: marmeladni biskvit, ki mu ga je prejšnji dan spekla mama... Pa menda ni... Odločno se stresel z glavo: ne, ne, to ne more biti res... da bi me mama... Kaj pa naj bi bilo potem? Pred njimi se je odvrtel film dogodkov preteklega dne: popoldne se je z vlakom pripeljal iz Ljubljane, kjer je prisostvoval tiskovni konferenci ob izidu svoje knjige, mimogrede se je ustavil pri starših na Javorniku, z očetom je odigral partijo šaha, mama mu je spekla marmeladni biskvit, in preden je šel zvečer na vlak za Tolminsko, se je ustavil še pri prijatelju v sosednji hiši, tam je bilo še nekaj drugih tipov iz klape, pa tudi nekaj simpatičnih mladih deklic je bilo vmes, tako da mu ni bilo prav nič žal, da je večerni vlak zamudil in da bo moral počakati do jutranjega. Kadili so travo, tudi njemu so jo ponudili, pa jo je odklonil; naj mu raje skuha jo čaja, je rekel: lipovega, kamiličnega, ali še boljše — planinskega, tudi šilca žganice se ne bo branil. In tako je spil dve skodelici z žganico krščenega čaja, potem, ko je čaja zmanjkalo, pa samo še žganico, tako da je bil zjutraj že kar malo zadet — pa ga to ni oviralo, da ne bi šel že s prvim jutranjim vlakom na Tolminsko. Dopoldne je spal, za kosilo je pojedel mamin biskvit in nekaj jabolok, potem je do večera pisal, za večerjo je pojedel dve jabolki, potem pa je spet pisal. V shrambi je imel sicer nekaj konzerv a če bi si hotel ogreti konzervo, bi moral zakuriti v štedilniku, in če bi hotel zakuriti, bi moral nacepiti drva, če pa bi hotel nacepiti drva, bi moral nasaditi sekuro, a kaj ko bi moral imeti nov ročaj zanjo, ker je starega že pred nekaj tedni zlomil — tega pa ni imel.

S težavo se je oblekel in se opotekel na dvorišče. Ena sama pot se je odpirala pred njim: pot v dolino, pot do ljudi. Kadar je človek v stiski, ga čredni nagon neustavljivo vleče k drugim ljudem, pa če je po naravi in prepričanju še tak samotar. Če sem se s čim zastrupil, me bo že našel kdo in me odpeljal v bolnico, si je mislil Vasilij, če pa mi strežejo po življenju prišleki iz vesolja, (ta domneva se mu ni zdela prav nič neverjetna, kadar si človek česa ne zna razložiti, se z lahkoto oprime tudi najbolj

(Nadaljevanje na 10. strani)

fantastičnih razlag), pa mi tako in tako ni več rešitve, in je zato prav vseeno, ali me pokončajo zunaj na dežju, ali pa znotraj med štirimi stenami.

Prizgal je baterijo. Trepetav krog svetlobe je zatipal predse po blatni poti skozi sadovnjak. Potem je poti zmanjkalo, prišel je do ceste, ki se je vijugala do Likozarjeve domačije pod hribom. Ura je bila dve zjutraj in pri Likozarju so kajpak že zdavnaj spali. Toda ne! Brž, ko se je Vasilij pojavil na cesti, so se na Likozarjevem dvorišču prizgali avtomobilski žarometi. Avto je z dvorišča zapeljal na cesto in se mu začel približevati. Zajela ga je panika; strah, ki ga je dotle s težavo obvladoval, je pljusnil čez rob in ga odplavil. Brezglavo je stekel po cesti navzdol, se spotikal, padal, spet tekel, ril po blatu in šodru, s suhimi usti hlatajoč za zrakom in vseskozi na robu omedlevice. Skozi železniški podvoz in čez most je pritekel v vas. Vsi so spali v vasi, nobena luč ni gorela, nikamor se ni imel zateči, nikogar poklicati na pomoč. — Na pomoč? Pred čim? Če bi rekel, da ga zasledujejo, bi ga imeli za norega in bi se mu smejali. Tedaj so ga spet zaslepile luči in kar vrglo ga je s ceste na ozko, temno dvorišče med Črovovo in Pajntarjevo hišo. Od tam je z zastajajočim srcem gledal, kako je avto zapeljal čez most in — o, kako si je oddahnil! — zavil navzdol proti Koritnici. Vasilij je pobral kamenček in ga vrgel v zgornje okno Črovove hiše. Naj bo karkoli, rekel bom, da sem bolan in naj me odpelja jo k zdravniku, je sklenil. Morda pa sem se res s čim zastrupil. Izprali mi bojo želodec, do jutra me bojo pridržali v ambulanti in vse bo dobro.

Toda ne! Avto se je vrnil! Dva snopa svetlobe sta zažagala v temo, dve slepeči očesi sta ga prikovali k steni. O da bi se mogel spremeniti v mušico in skriti pod omet! Iščejo me, je zatrepalo v njem, še zmeraj me iščejo! Le kdo bi to mogel biti, le komu sem nenadoma postal napoti? mu je kljuvalo v možganih. V mislih je mrzlično obračal liste v seznamu svojih morebitnih zemeljskih sovražnikov, a vmes so se mu ves čas tihotapili prizori iz filma Bližnja srečanja tretje vrste, ki si ga je bil pred kratkim ogledal v Ljubljani in ni se mogel znebiti občutka, da se je proti njemu zarotila nekakšna neznana vesoljska sila. Avto je pripeljal mimo njega. Lahko bi prisegel, da je bil to isti avto.

Pol ure je od mraza in strahu drgetal pod nadstreškom Črovove hiše, vendar se avto ni več vrnil. Prizgal je lučko na svoji zapestni uri: dvajset minut do treh. Do odhoda prvega jutranjega vlaka je bilo še dobro uro. Napotil se je proti železniški postaji. Zdaj se je že čisto dobro počutil, le slab okus v ustih ga je spominjal na žalostno stanje, v katerem je še maloprej bil. Zdaj je prvič tudi zares verjel, da se bo živ in zdrav izmotal iz kalvarije te noči, pa tudi literat v njem se je predramil in mu navdušeno dopovedoval: »Viš, fant, še zmeraj te zmore kaj presenetiti, še zmeraj se ti lahko kaj nepričakovanega zgodi in te vrže iz tira, še zmeraj odkrivaš neznane stvari v sebi in v svetu, nisi še zarjavel, nisi še povsem odmril, še si sposoben doživljati grozo, to pa pomeni, da si tudi ljubezen in lepoto in blaženost tudi še sposoben doživeti, koža ti še ni čez in čez podplat postala, še so mehka in občutljiva mesta na njej, živ si, živ si!«

Postaja je bila prazna in temna, niti na peronu ni bilo luči, vse je bilo tiho, le reka je šumela pod progo in listje je šumelo v vetru. Vasilij je šel v čakalnico in legel na klop, da bi zadremal. A brž, ko je zaprl oči, je spet začel drgetati in šklepetati z zobmi, in — da, to je bilo nekaj novega — iz teme je zaslišal zvok dromlje, morda niti ni bila dromlja, lahko bi tudi kdo brenkal na kita-

Hamid Tahir: Bejrut 1982 — II

ro, in sicer na eno samo — basovsko — struno, v enoličnem, počasnem ritmu: »Drom — drom — drom — drom!« Posvetil je z baterijo: nikjer nikogar. Ugasnil je baterijo in spet legel. A ni minilo pet minut, ko ga je znova vrglo pokonci: zunaj na peronu je pobilisnila luč. Planil je ven, a peron je bil zdaj prazen in temen kot prej. Že je mislil iti nazaj v čakalnico, tedaj pa spet: »Drom — drom — drom — drom!« Z revolveraško hitrostjo je potegnil svetilko iz žepa in izstrelil rafal svetlobe predse v temo: nikogar, ničesar, in v tistem hipu je tudi dromljanje utihnilo kot odsekano.

Vasilij se je s klekajočimi koleno in z razbijajočim srcem v prsih napotil proti sto metrov oddaljeni večstanovanjski stavbi, ki je stala na samem ob progi, kjer so prebivali železničarji z družinami in so ji vaščani pravili »vila« — pač zato, ker je bila največja in najlepša hiša v vasi. Zatekel se je v vežo te hiše, drgetajoč po vsem telesu kot mokra miš, z zavistjo je mislil na druge ljudi, predstavljal si je, kako spokojno spijo v svojih varnih sobah, kako jim je toplo v posteljah, kako lepe sanje sanjajo, kako se ljubeče dotikajo drug drugega pod odejami, medtem ko on že vso noč beži kot preganjana žival... Zaloputnila so se neka vrata, na stopnišču so se oglasili koraki, jadrno je smuknil iz veže in se namenil nazaj proti postaji.

Na peronu so stale temne, neme postave.

»Koliko je ura?« je ena od teh postav rekla drugi.

»Pet do. Vsak čas mora biti tu.«

Nekdo je prizgal cigareto. Plamenček mu je za hip osvetlil obraz. Vasilij ga je spoznal: bil je Kacafurov Bogdan, njegov vrstnik iz osnovnošolskih klopi, zdaj ključavničar-vzdrževalec v jeseniški železarni. »Zdravo, Bogdan!« ga je pozdravil.

»Pozdravljen, Vasilij! Kam pa ti tako zgodaj?«

»Ni mi bilo do spanja, pa sem se odpravil na vlak.«

»Kako je to čudno! Nekateri imajo čas za spanje, pa jim ni do njega, drugi pa bi radi spali, pa morajo vstati!«

Potem je pripeljal vlak. Bogdan je med vožnjo vso pot do Jesenic spal — Vasilij pa tudi.

Dnevi so se zlivali v tedne, tedni v mesce, pomlad se je nagnila v poletje, pisatelj Vasilij je še zmeraj vsak teden nekaj dni preživel v svoji stari hiši na Tolminskem, kasno v noč je bedel pri pisalni mizi, in ko so mu že začele plesati črke pred očmi in so njegovi utrujeni prsti začeli udarjati napadne tipke na pisalnem stroju, je legal spat in se zjutraj čil in spočit spet loteval dela. Pozimi so mu namreč v eni največjih ljubljanskih založb izdali prvo knjigo novel, ki je imala lep uspeh pri bralcih in so jo opazili tudi nekateri priznani kritiki, in zdaj si je štel v dolžnost, da svojo književno kariero nadaljuje s karseda modernistično zasnovanim romanom, ki naj bi mu dokončno utrdil mesto v slovenski literarni zgodovini. Roman mu kajpak ni šel od rok tako kot bi rad, a Vasilij se je tolažil s tem, da se to nenehno dogaja tudi boljšim pisateljem od njega, in še na misel mu ni prišlo, da bi vrgel puško v koruzo. Kadar je najbolj obupoval, je pogledal skozi okno v strme senožeti na pobočjih Durnika in Koriške gore, in pomislil je na svoje prednike, ki so na teh senožetih napravljali seno in ga v potu svojega obraza vlačili v dolino, v njem se je prebudila trmasta kri tolminskih puntarjev, s pestjo je treščil po mizi in zaklel: »Porka mađona, a bo šlo, a ne bo šlo?« in si koj odgovoril: »Šlo bo!« — In je šlo. Počasi sicer, z razmajanim vozom po razdrapanem kolovozu — a vendar.

Tako je Vasilij neutrudno spravljaj skup stran za stranjo svojega romana. Toda neke noči spet . . . Sklanjal se je nad pisalni stroj in nenadoma se mu je zazdelo, da mu nekdo stoji za hrbtom. Sunkovito se je obrnil na stolu. Seveda ni bilo nikogar, a za pisanje se kljub temu ni mogel več zbrati. Vstal je in šel na dvorišče. Stopil je iz risa svetlobe, ki je lila skozi odprta vrata, odpel hlače in se poscal. Vendar tudi potem ni mogel več obsedeti pri mizi, misli so se mu zmedle, koncentracija je popustila. Korakal je gor in dol po sobi in si nervozno mel roke, tudi v nogah mu je od predolgega sedenja zastajala kri. Leva noga mu je celo zaspala, zavihal je hlačnico, da bi jo poslinil pod kolenom, kakor ga je učila mama — a izkazalo se je, da ima usta suha, kot bi jedel pesek, niti kančka sline ni bilo v njih. Spet je poskušal hoditi, a noga mu je bolj in bolj mrtvela, prav do kosti mu je gomazelo. Gomazenje se mu je preselilo še v drugo nogo in od tam po telesu navzgor v glavo — kot da bi se mu roj mravelj zalezal v možgane, se mu je zdelo. »Že spet!« je zamrmral. »Že spet . . .« Izvlekel je nož iz nožnice in s krikom brenil v vrata, kot da hoče nevidnega nasprotnika za njimi čimprej izzvati k spopadu na življenje in smrt.

V predstavi, ki je sledila je bil pes, ki lovi svoj lastni rep in borilec, ki se bori s svojo lastno senco — a ta borba je bila prav tako kruta in neizprosna, kot da bi jo bil s stvarnim sovražnikom iz mesa in krvi zakaj vedel je, da tistemu iracionalnemu v sebi, ki ga ogroža, ne sme prepustiti niti pedi svojega ozemlja, kaj šele, da bi zbežal pred njim. Zbežati s položajem bi pomenilo za vedno jih izgubiti, to pa bi pomenilo toliko kot izgubiti samega sebe in svojo identiteto, postati plen sovražnih sil, zaslužniti se. Zato — niti za ped! Morda se bom že jutri izselil iz te zaklete hiše si je rekel, morda jo bom že jutri razstrelil in zažgal, da ne bo več stal kamen na kamnu, a do jutra bom ostal v njej, pa četudi pride sam zlodej pome! Kapitan sme predati povelj-

MIHAEL CENC

SKLADEN S SEBOJ IN Z DRUGIMI

*Odnos zarišeš,
na sebi napišeš,
ga v vlakna vpneš.*

*Grudi gnetljive,
lakotnice prilagodljive
spomine dotikov kopičijo.*

*Prstom domačnim,
dlanem tujim
isto odgrinjajo.*

stvo šele potem, ko je ladja na varnem v pristanišču, za nobeno ceno pa je ne sme zapustiti, ko je v nevarnosti na odprtem morju. On je bil zdaj kapitan in ladja v eni osebi, ladjo je stresal vihar, kapitana je bilo strah — a zbežal ni. Napil se je ruma, prekel je morje in nebo, z orožjem je prisilil posadko k poslušnosti — a zbežal ni. Ni smel, ni mogel, ni imel kam. In glej — ladja je zdržala, vihar je pojenjal, morje se je umirilo, kot da bi nevidna božja roka zavnala naguban prt, kapitan je utrujen od borbe z viharjem zaspal v kajuti, in ko se je zjutraj zbudil, je sijalo sonce, morje je bilo gladko kot mizna plošča in bela krila galebov so oznanjala bližino kopnega . . .

Tako je sonce zjutraj našlo Vasilija na postelji oblečenega in obutega in še zmeraj z nožem v roki. V sadovnjaku so ščebe-tali ščinkavci in pod podnicami so škreb-ljale miši. Vsa okna in vrata v hiši so bila na stečaj odprta, zavese so plapolale v pre-pihu in v pisalnem stroju na mizi je trepetal bil list papirja kot galebja perut.

*Celo skregana brata,
malinovec in tropinovec,
se še v slabi pesmi
vdana rimata.
Zato, kar se da hitro
pozabi me.*

VEŠČE IN LUČ

*Srhljivo kolo, mrtvaški ples.
Ujete v krožnice,
vrte se okrog pokončnih svet
enodnevnice in drug mrčes,
dokler cvrče ne zagori
utrinek v noč.*

*Visoke, ravne na svečnikih gore.
Teče vosek čez ostanke žuželk
in vedno je kak mežnar,
ki menja, prižiga, ugaša,
za svečavo skrb
in nikoli ne zmanjka sveč
in v svetlobo ujetih vešč.*

ŽALOST, KO UMIRAJO ROŽE

*prezgodaj listje
javorja rjavi
ko listje odpada
grm vrtnic
na rdeče cvetove
njegove mrtve liste
lovi
v nenavadnem brezvetrju se
z vsakim odpalim listom
rdeče
bolj in bolj gubi*

SAM

*z razprostrtimi krili
drobno drhteč
umiral je golob
siv golob
na sajastem snegu*

VRANE V DRUGEM KVADRANTU

*brezkončna ravnina
obzorje meglic
le vertikalne dreves
delijo njive — vodoravne plasti
strog geometrijski red
ordinatnih in abscisnih osi*

*jata vran
zbežano, vrešče
brez reda leti
tako brez reda
da boli boli*

NEKAJ SE PLAZI

*svetloba je življenje
vse listje rastlinja
k soncu stremi
sonce z žarki
ga boža in ljubi*

*jaz v tem zelenju
v senci polegam
iščem temo
s soncem se kregam*

tema je smrt

ZAPIS OB SAMOZALOŽENIH ZBIRKAH SONJE KORANTERJEVE

Sonja Koranter (C. revolucije 1 na Jesenicah, zaposlena v Železarni Jesenice kot ekonomski tehnik) je doslej v samozaložbi izdala naslednje pesniške zbirke: *Pesmi*, *Požirek iz skledastih časov*, *Senhaba*, *Vsakdan v srcu*, *Ljubezen*, *Četrta jasa*, *Steklina jadra*, *Pesmi*, *Rojstvo*, *Simunaba*. *Pesem* je premaknjena gora (skupaj z V. Cundričem), *Štiri pesmi in Pesem*. Zbirki *ROJSTVO* (deveta) in *PESEM* (trinajsta) sta povzete in obračun. *Rojstvo* je izšlo leta 1982, *Pesem* decembra 1983.

ROJSTVO

Iz cikla *Na jasi Orfejevi* slutimo, da gre za soočenje z Orfejem, za obnovo njegovega sveta, in predvsem za pesničin prostor v njem. Cikel *Demonskega sva plesa* slika nam pove, da to ni človeku poklonjeno, niti mu ni dano kot plačilo. To si mora pesnik kratkomalo vzeti, kot plen. Četrta jasa nas spomni na elemente, ki vsi hitijo proti ozemljitvi, v pesničini Zemlji seveda. Pri Koranterjevi se Zemlja imenuje *Senhaba*. Njena trenutna pozicija na njeni zemlji *Senhabi* je reflektirana, zgolj odsev (*Steklina jadra*), igra *Drugega*. Smo na veličastnem začetku. Doba, ko bo vzela pesnica niti *Usode* v roke, se bliža. Je tu. Prapodobe (čutiti, nadzavest) iz *Rojstva* so spor med bogovi in načrt za mesto, ki naj bi ga na svet prinesel Orfej ali njegov zastopnik. Za to mesto, ali zemljo, za *Senhabo* že vali pesnica po gori temeljni kamen. Seveda se nam sama prikazuje kot tarok zadnje velike arkane, kot škis, ki bo postal bog. Od tod tudi v pesnici tolika moč in pripravljenost na vse.

SONJA KORANTER

SENHABA

Prva pesem

Videla sem te z zaprtimi očmi
v hiši brez oken in vrat,
le senco bežno,
tvoje oči so žarele,
prosil
za kljuko, stekla,
da hiša bi spet odprla okna, vrata
za veter, resničnost neizbežno.

Druga pesem

Dodelili ste mi kamen, kdaj?
Ves težak, siv,
da sama ga valim po gori — le zakaj?

Tretja pesem

... Popotnik bom brez malhe svoje,
za svet le obleko belo bi nosila,
brez gumbov,
in rahlo v vetru valovala bi
obleka bela, ki bi
obraz in telo zakrila.

Četrta pesem

V meni raste drevo,
sredi pustinje je zraslo v nebo,
nima ne vej, ne stebila,
le cvet, ki nikdar več ne oveni,
ki žari — brez včeraj za jutri cveti.

Doživetje (razpoznati, podzavest) in smisel (označiti, zavest) se potrjuje v pesmih *Sonje Koranterjeve* na tak način, da so pesmi pravzaprav dvogovor z nekom izven njenega telesa in duha in spet dvogovor z vsemi slepimi potniki v njenem jazu. Od tod toliko velelniških oblik, ki pri Koranterjevi zamenjujejo splošnejše, povodne.

PESEM

Sanj-ladja je njena večnostna slika. V kolikor gre za ladjo, jo krmari mornar brez oči in slovesa. Če gre za vrt, je v njem *Zlo* premagano, v travi se valja pohojena, strta kača. Pa kakor že je, ladja ne reže ne vode ne zraka, ker je zaplula v teminasto telo. *Sendal*, ki je slepi potnik, spreminja večnostne slike v demonske vrtove v čeri in pot v neponovljivo smer. Iz tega soodnosa se rodi novo spremstvo: črna ptica, bel mož, puščavnik, spomin, ki odzvanja, in pesnica je darovalka, seveda vsem in vsemu daruje le in samo samo sebe. Tako doživlja kres, ki v njem gori, kot živo bitje, se pravi: kot nekaj tretjega, najvrednejšega, ob svojem črnem in belem bistvu. To pa je že pesem. Ne vsakogaršnja in ne za vsakogar.

PESEM je nov in širši koncentrični krog *ROJSTVA*. In globji. Vsekakor sta *Senhaba* in *Sanj-ladja* dve prapodobici (in dva cikla), ki posegata v našo zavest s preročkim sporočilom in predvsem s pretresljivostjo, ki je hrbtnica dobrega pesništva.

Peta pesem

Zakaj ostajam sama, s črno ruto pokrita,
belim prtom odeta, s skledo stekleno
v svet ujeta,
s ključem železnim zaprta,
v svet današnjih ljudi prikovana,
ko vem, na dnu morja je postelja
za mene postлана, oba na njej bova ležala
in nikdar več sama ne bom.

Šesta pesem

Kot beduin si taval po puščavi
brez vode, sam, v rdeč plašč usode odet,
da na severu si hladnem
našel rojstvo moje.

Sedma pesem

V širokem polju sva midva cvetela
v ljubezni,
pozabljena od sveta,
in sva zakopala zaklade v skrinje kovane
brez dna.

Osma pesem

Si bil že v sanjah? Ob tebi bel svet,
ko duša tvoja govori, srce priganja:
ne hodi, ne hodi, sanje te ugonobe.

Deveta pesem

Podarila starka bela mi je jutra rdeča,
vedela ni,
da v njih so ognji zaprti,
od ognjev rdečih zbolim,
dušo svojo vpepelim.

Deseta pesem

Jutra moja kot lončarja glina,
večeri tvoji pevca odmev,
noči obeh brez jutra svita,
kot viharji zakopani v skrinji nevidni
so za naju dva prazen odsev.

Enajsta pesem

Zapri okna — na njih šipah trava drhti,
ne dotikaj se hrasta, ko v njem še od včeraj
votlo doni,
odmeva v jutrišnji dan besede neme,
da ustnice tvoje vpijejo v sneg zapoznel,
sredi poletja zagrnila je gaz v duši —
ohladičila pepel.

Dvanajsta pesem

Razlile so se vrbe v siv odsev,
ko so vetrovi vzhoda divjali po
obrezju,
da potoki sivi iščejo zdaj svoj izvir,
kot ruša mrtva so vsi začetki tvoji,
vrbe mrtve le moj pepel.

Trinajsta pesem

Ogrnjen z Zemljo v Večnost raste
Plevel na jasi mrtvi,
kot zadnji žarki sonca hodijo
Sestre noči po poti *Kameniti*,
da so bratje dneva zapahnili vrata
za *Jutri* vsem,
ki Danes so ključe za *Včeraj* v dlan
pastirja *Večnosti* položili.

Štirinajsta pesem

Jaz sem temna senca na poteh bogov,
Tohu je moj sopotnik na obličju
brez strasti,
Bohu le odsev dlani velikih kot *Titana*
pest,
od gore duh —
Tohu, Bohu na podnožju gore — velikana
svet
in oba dodajata viharje za grmeči dan,
kot senca ob prestolu previdnih sanj.

Petnajsta pesem

Bila sem na gori brez križa
— *SENHABA* —
na njej le oltar prazen žrtvenih senc,
kot veter puščavski iztrgan iz zemlje.
Vse niti so bele od gore svetlobe,
kot obok nad posteljo vesoljno so
razpete vodile k izviri — *SENHABA*.
Besede zapisane v prah pustinje
odprašil vihar je —
od ogledal razbitih ostala so le
včerajšnja rezila,
da videla nisva na gori brez križa,
da pustinja je pesek večni
in obema odteka v prah,
za večnost izgubljenega obzorja
sua senca,
potonjena gora brez križa sama
— *SENHABA*.

Šestnajsta pesem

Ne dajaj več bogu, kar je božje,
ne išči zase besede zakramentov,
ko že zdavnaj so jih odnesle
usta v prah
na oltarje brez resnice —
Ostale le dlani so prazne in
obljube tihe za jutri
v sence daritvene položene.

Sedemnajsta pesem

Ismena, sestra moja včerajšnjih noči —
kača iz raja, poslana v moje dlani,
praznik pomladi, soncu zastaja dih —
lepota Ismena ubija tebe v meni —
včerajšnja sestra Ismena,
smrt za vrto raj, a koža od kače za
jutri od tebe v meni nastaja.

Osemnajsta pesem

Zagrni se v prah, duša nesrečna,
zbujanje bo slepo na stopnicah zemlje,
da vdrtih oči brez svetlobe diha
za večnost zapiraš oči.

Devetnajsta pesem

Ubija me duša, taji vse telo,
sklepajo zanke lesene se v senco — temo.
Ne dobim več v dar belih dreves,
ne makov počrnelih na pragu
klepetavih besed.

Dvajseta pesem

Smrti glas je včerajšnje telo.

Enaindvajseta pesem

Ne dotikaj se duše — strune umro,
ne hodi v telo — zajetje ubija,
ko iščeva izvire tihih sotočij
obrodu odmrlih rek,
v zavetju mrtvega sonca,
ostajava za večnost raztrošen pepel.

Dvaindvajseta pesem

Pa vendar bom odšla v izdihu cvetenja
na preprogi večnosti kot
sestra, brat
v luči zastrite, v sanje
brez zbujanja in nad.

SIMONA ANDERLIČ

KOMPOZICIJA Z GNILIMI JABOLKI

Triindvajseta pesem

Ko Prvi dan odsuneš vrata nastezaj,
osupljen ves od blišča Jutri
si ob videnja,
da Drugi dan v sanjah mrežastih dejanj
zapre nekdo ti okna • Tretji dan
ko spet v blodnjah sam
brez kril oči odkrišaš,
da še bolj si sam, v Četrtem dnevu
spet tvoj strah kot senca bela za teboj
ti šepeta:
jutri bo tvoj Peti rojstni dan.
V režah Šestega spoznaš spoznanja na
krilih vseh ničevostih ničevega —
ponese te nazaj v Peti dan,
ko že umiraš truden od prepira
biti res ali samo nekdo obljublja,
bliža se Tvoj Dan,
Šesti dan —
v njem zgodi se, da ostajaš prah,
v usta položen,
ko spet odnese jih v Sedmi dan
le lažen up —
vesoljstva prazen Dan —
kot pajčevina spal boš na
preprogi Večnosti,
kot sedem križev boš ostal v
Dnevih svojih zakopan.

Jabolka so že zdavnaj dozorela.

Ti si sedel na tleh, se smejal
in prešteval temno rjave barve.
Jokal je tvoj smeh.

Jaz sem stala ob oknu, verjela
in gledala kako je padalo jabolko z dreve-
sa.
Dvomila sem v resnico.

Potem sva se obdarila.
Ti si mi podaril svoje rjave barve.
Jaz sem ti darovala padajoče jabolko.

Jabolka pa so že zdavnaj dozorela.

PESEM

Nad visokimi oboki
spijo okameneli pajki

in čakajo, da se jih dotakneš
z zlomljeno perutjo ptičjih sanj

da si nadeneš črne rokavice
se dotakneš njegovih oči

in obležiš mrtev
sredi gnezd in
izpuljene veвериče dlake.

SLUTNJA

Kot bi nekdo ves čas prihajal,
pa ne upa vstopiti,
ker se boji psov, ki te stražijo
in žalosti, ki jo rišeš na okna!

VČASIH

Ko se naveličam biti
jebena stranka,
turška princesa
in užaljeni medvedek,
se ovijem v špagete,
ki so ostali po sobotnem kosilu
in pišem pisma.

MIMA SMAJ

PESMI

Dan za dnem,
leto za letom udarjamo,
samo nemi soj noči ve za njeno žrtev,
za njen upognjen hrbet.

In še ji nalagamo,
da nosi tisoče let
breme človeštva
na rokah usmiljenja.
Moja mati. Vse matere.

Čas mimo vetra beži v polje razorano.
Dišeča zemlja predramlja v meni
spomine na trave in žita.
Trave me vabijo v naročja,
tiha domača naročja.

Ne, saj ne morem ubežati spominom.

Bel pesek.
Svetla cerkev.
Veter v polju.
Pokopališče.
Sredi makovih polj leži.

Sklenjenih dlani zveni kot molitev,
pa je le moj spomin
pomešan z vonjem krvavečih makovih
polj.

PRIPOVEDKE IN ZGODBE IZ NAŠE DOLINE

Pred več kot štiristo leti postavi eden od celjskih grofov grad v Beli peči — in postane belopeški graščak. Njegov fevd sega od Bele peči do Belce. Borovci so njegovi podložniki-tlačani... Borovška vsakdanost je zato trda in neizprosna, v svojem jedru dokaj statična: po strogih zakonih narave in krutih fevdalnih gospodarjev. Njihova svoboda je v planinah — pod plavajočimi oblaki. Njihovo upanje: da bo dobro premagalo zlo in bodo krivci za njihovo trpljenje kaznovani, brli v božjih lučkah po kočah...

Človeški duh je neuničljiv: kar ne more živeti in uresničiti, sanja in sanjano izroča prihodnosti — v pripovedkah, pravljicah, zgodbah, legendah...

ZMAJ V WITRANCO

Kjerkoli že smo — v vseh časih in prostorih moramo biti na preži samemu sebi, če hočemo odkrivati svoj obraz, nekje med plesom v maskah in plesom smrti — kjer nas osrečuje ljubezen in pogublja zlo. Kaj je človek?

ZNAMNJE NA KRIŽENCE

Naša pamet je pogubna, kadar je v službi strasti. Vrže nas iz ritma stvarstva... Ljudska domišljija je ustvarila junake, ki kaznujejo ljudi, kadar ne živijo po skrivnostnih zakonih narave. Zato nas pripovedke učijo, tolažijo, modrijo in zdravijo našo dušo, žejno božanskosti, trudno od živalskosti...

U MEKWAWĘNJKO

Kolikor je v pripovedkah vraževernost odraz naše omejenosti in nemoči, toliko je tudi sredstvo za utrjevanje naše notranjosti, za preseganje strahu pred neznanim. Kadar dobi krila domišljije, zraste v pravo grozljivo, ki so jo naši predniki učinkovito uporabljali v vzgojne namene.

CERKWÉNA URA

Pripovedke in zgodbe iz naše doline so po ohranjenih zapiskih učiteljice, ki je pred drugo svetovno vojno poučevala v našem kraju, zbrali, priredili in jezikovno oblikovali učenci literarnega krožka osnovne šole Jeseniško-bohinjskega odreda iz Kranjske gore pod vodstvom mentorja Benjamina Gracerja. V narečju pa je zgodbe zapisala prof. Mira Smolej.

Za prebesedenje — v kolikor mogoče »živo kranjskogorščino« — se vsem iskreno zahvaljujejo.

Vezno besedilo B. G.

ZNAMNJE NA KRIŽENCE

Na Križence, ta perumo kwanco ad Jalenawe žaje prot' Patkoreno, je učasēh stau ēlsen znamnje. Na njemō sa b'le z akorna rakō namawane tri maži u kažušēh pa dva konja. An moš je na pote ležau, ta druje dva sta ga pa z nožam pa dbewēm

kowam afdewāwawa. Te znamnje je dawa pastajte ta žawastna udowa u spamin na sojga maža k' je biu tama ubit.

U starēh cajtēh sa naš ljeđi ulik furale. Tešče wazi sa perrapātale 's Kranja pa še at delj čēs Šterēme u B'ljak. Furmane, k' sa tud panoče wazile, sa b'le abležene u tešče damā narjene kažuše. Per sebe sa pa mele uliče kōle, k' nisa b'le ki za apora zmatranmo pāpotnemo, ampak bēlj za arože prot' raubarjam.

Moš, damā 'z Oljšēka per Kranjo, je ulikrat furau. Zato k' sa b'le nawarne cajte, je soj d'nar skriwau u konjsē'mo kōmato. To je wedwa tud' njegā žena.

Ankrat, k' se j' peljau prot' dōmo 'z B'ljaka, čer je an dober kšeft naredu, je kakēr pa nawade d'nar spraju konjo u kōmat. Ki na 'nkrat se mo pērdrušta dva maža. Na Tabrah sta ga t'wā ubite. K' sta pa mēt pagēwaram zwed'wa, da bo pēr Petaco pēspau, sta se pa zmen'wa, da ga še pret napadeta. Tako sta na Križence pwaŋwa na njegā, ga z nožam pa kowam pabiwa. K' nista enčer d'narja dabiwa, sta maža u Rojca zaulekwa pa ušwā.

Kanj je sam pērwazu damō u Oljšēk. K' je žena dabiwa wēs d'nar u kōmato, je lēki wedwa, da se j' neki narēd'wo. Per priče je šwa žandarjam prajt. Krwawa slet jeh je peljawa at Križence prot' Rojce, čer sa ta mērtlēga maža dabile.

ē = polglasnik

U MEKWAWĘNKO

U Mošnjah je žwēu an star moš. Biu je bagāt pa se j' sasedo zahtēwo njegouga d'narja. Zato ga je zmeram nadlegwaw za pasajiwo. Moš je pasojau d'nar zakleder mo ga ni zmēnjkawo. Sošet pa ni adnēhau, zakleder se ni moš ankrat azjēzu pa zahtēwau wēs soj d'nar nazaj. Zdej se je sošet dewau guhga. Mažiček pa je šu u Kranjska gora pa ga zatōžu na sadnije.

Na den abraunawe mor'ta abā u Kranjska gora. Sošet k'hoče bite zwit pa pameŋ, uzēme dbewa, uotwa papotna pal'ca pa je napōne s cekine. U pal'ca dā kāj' cekinaw, kakēr znēse njegōu doh, pa še za abreste.

K' prideta na sadnija, patrde moš, da je dau d'nar sasēdo. Sošet pa praje, da je cekine že wērnū. K' more pērsešte pret bogam, da gawari resnica, prose mažička, nej mo padrži pal'ca, da bo uhkō pērsegu. Tako 'ma mēt pērsega pēr sebe pal'ca star moš, pa pērsege pa je spēt dā zwōbēnmo sasēdo. Sošet je dabiū prauda...

K' grestā 's sadnije pa kamnitēh šŋengwah, se sošet spatēkne, pade in ablēzi u nezawēste. Pal'ca se zwome in cekine se zatērkljāja mažičko pad najē in pa šŋengwah. Nezawestenga saseda zanēseja u soba.

U Kranjsē' gore sa b'le ta gwaune dure u sadnija lēki s ta gwaune ceste. Pēd durme sa wid'le ljeđi panoče, k' nisa mogle spate, ulika črna kačija pa dva črna konja pa še dva črna psa ab stranēh. Žwalēm je šwi-gau uogenj 'z gopčau. Čēs an cajt je atēd-drāwa kačija čēs Špānau uert — takrat tāma še ni bwo hiše — prot' Sawe pa na druje strane zginwa. Ta druj' den sa dabile ljeđi pēr Sawe u Mēkwawēnjko ta galj'fiuga saseda uzgā černga, pa jezēk je mou za ana pēd delēč 'zulečēn 'z ust.

Mažiček pa je mou soj d'nar pa je dabiū še sasedaua hiša.

CERKWÉNA URA

K'đer sa b'le atroce le preučē žlēht, sa jēh ta star' umerle s tale stor'ja.

Dauno pēd lete je u Kranjsē' gore žwēwa ženica, k' je ab šterēh zjutra hadiwa u cerku zganit pa ura nawijat.

Ankrat pa, k' je bua lih pohna una, j' se pa žena zmotwa. Una j' tak' s'jawa, da j' mislwa, da j' že šter', u resnic' je bwa pa šele pōnači.

U cerkle sa mel' gaspot fajmašter meša pēd uatarjam, farane sa pa žēbrale. Ženica j' se začudwa, k' je widwa same bele abraze. Med njem' tud' tače, k' jeh je paznawa, pa j' wedwa, da sa že dauno ranjē. Groza j' ja apšwā. Za cērkwēnime durme j' pa stawa njena ranjka botērca, pa j' je pašēptawa:

»Jes sēm toja botērca. Beže! Lete damō, kar te najē neseja! Ta ranjēce te boja 'asstergale!«

Žena j' tak' šwa, da še urat at britafa ni mewa cajta pajskate. K' je glih rajtawa tawēn čēs rinkmauer paskačite, sa ja pa ane rečē zgrab'le za kožēh. K'sreč' se j' pa zmuzēnwa 's kžuha pa ta naprej čēs zideč, tak' da j' se rešwa.

Ta druj' jutro, k' je šwa pa soj kožēh jēskāt, je biu pa uēs scēfrān, pa na usačmo grobo ki an flinder.

ē = polglasnik

ZMAJ U WITRANCO

U starēh cajtēh je stau na Pečeh magočen grat. U njemō je ž'wēu an graf z žena pa hēerka. Grat je askērbwau askērbnik. Graf pa askērbnik sta bwa h'dobna pa brēšbožna maža, miwa pa dobra pa je bwa grafica. Rada je hadiwa u dalina, čer je stawa na beumo prodo cerkuca Matere bože.

Tiste cajte je u Witrancō ž'wēu zmaj. At cajta da cajta se je zbudu — takrat je gratawa grozna nēwihta.

Anga lep'ga dne je špancerawa pa hoste ta grajska gaspadična pa rože nabera-wa. Na 'nkrat se začneja nad Witrancam zberate črne abwače — zmaj se je zbudu. Gratawa je grozna t'ma. Hēerka, k' je jēskawa zauetje, se je zatekwa u cerkuca na beumo prodo.

U hud' nēwihto in skērbēh je šwa grafica jēskat hēerka... Na konco ja dabi u cerkuce. Groza! U grat se na mor'ta wēč wērnite. Prewēč deujā nēwihta — zmaj u Witrancō nari! Na 'nkrat grozno zagrmī. Strese se Witranc, strese se Peč...

Po'le' nēwihta panēha. K' pa grestā mate pa dekēlca prot' dōmo, u groze astērmeta: a grado pa ni bwo wēč slēdū! H'dobēnga grafa pa askērbnika je zasū kamnjē. To j' bwa kazen za grdabije.

ē = polglasnik

TATJANA SAVINŠEK

SLUTNJE

Slutim zardel obraz
in smeh zadušen.
Nič ni besed —
to je že samoumevno,
pa vendar
vem —
Za vpijočega
v puščavi,
ki se pogreza
v živi pesek
svoje
svobodne volje.

RAZMIŠLJANJE

Lepota začetka —
minljivost prijetnega,
želja
novega začetka
je umrla
v **TEBI**—
nezvestoba.

Sveto nekoč,
danes pa —
izmalíčena
podoba
tebe
in
mene.

MIROSLAV NIKOLIĆ

NEPOCUKRANI AFORIZMI

Navodilo za uporabo:
Jemati cum grano salis — z zrnem soli
v glavi.
Pomniti: nulla regula sine exceptione
— nobeno pravilo ni brez izjeme.

Stebri in protagonisti evro-ameriške
kulture so židi in buzeranti.

Vzpon velikih vodij gre ne čez trupla
njihovih sovražnikov, temveč njihovih
sodelavcev.

Avantgarda — zlorabljen beseda!
Nahaja se kot geslo tudi na praporu so-
dobnih Diogenesovih pankrtov!

Ne pozabimo vloge žlez pri oblikovanju
našega značaja in življenjskega stila!

P. S. Eventualni honorar odstopam
Kulturni skupnosti Jesenice.

JE MOGOČE?

Je mogoče,
da roka
več
ne zadrhti?
Je mogoče,
da gledam
mirno
ti v oči?
Je mogoče,
da človeka
le čas
spremeni?

Mogoče
JE —
to vidim
zdaj,
ko te gledam
s treznimi
očmi,
zgolj takega
kot si.

TOMAŽ ISKRA

PEPEL IN KRI

gorim kot baklja
inkvizitorji z računalniško natančnostjo
kurijo ogenj
moj prah bodo dali pod mikroskop
ugotavljali bodo odkod rdeča barva
pomislili bodo kri
bo pa samo pepel
in najrajši bi videl
da me raztroši
veter
ali vihar ali orkan
raztroši posod
med piramide
nad Mont Everest
na Kitajski zid
v deželó Inkov

OGENJ IN DIM

na grmadi izgubljam zavest
inkvizitorjev ne vidim več
spodaj imajo rajanje
prava figa
spet te spake veliko jih je
oddaljujejo se in približujejo
vsi vijoličasti odpirajo gobce
ven lezejo kače zmaji in lepe
deklíce
njihove roke so nenavadno dolge
ovijajo se okrog mojega telesa
neznosno vroče je
dim sili v drobovje
zakaj ne podkurijo bolj
BARABE

SPET VSE OD ZAČETKA

zbudiš se
vstaneš
greš v službo
pišeš, rišeš
prideš domov
kosiš
spiješ kavo
prebereš časopis
zijaš TV
morda greš v kino
s prijateljem na pivo
ljubiš
zaspíš
in jutri
spet vse od začetka

DAN »X«

nikoli ne veš
kako samotni boš
nikoli ne veš
si še palma
pesek
ali usahlo jezerce
nekega lepega dne
se boš zazrl
v neskončno nebo
ki sploh ne bo več modro

GORENJSKA IN GORENJSKE PARTIZANSKE ENOTE, POSEBEJ GORENJSKI ODRED IN 9. KORPUS

REFERAT NA »GORIŠKIH SREČANJH«
17. IN 18. DECEMBRA 1982

Poleg Gorenjskega in Kokrškega so v sestavi 9. korpusa sodili tudi drugi odredi. Tako še Škofjeloški in Jeseniško-bohinjski. Sem bi sodil tudi še Zahodnokoroški (ustanovljen oktobra 1943), vendar bi to pressegalo zastavljeno nalogo. Škofjeloški, Jeseniško-bohinjski in Kokrški odred imajo že napisane monografije, medtem ko je kronika Gorenjskega odreda šele v pripravi. Ta prispevek bo največji poudarek dal prav Gorenjskemu odredu, ki je bil osnovna, največja in najpomembnejša enota gorenjskih partizanov. Ni dajal ljudi in kadra le večini ostalih gorenjskih enot, temveč tudi številnim enotam 9. korpusa, predvsem brigadam 31. divizije — Triglavske.

Gorenjski in primorski partizani — ali obratno — so bili že od 1941. leta tesno povezani. Gorenjska je bila poleg Ljubljane žarišče vstaje, kar tudi za Primorsko ni bilo nepomembno. Sicer pa prav o tem teče beseda v tem sestavku.

Ta prispevek je napisan s sodelovanjem domicilnega odbora Gorenjskega odreda, ki pošilja pozdrave še posebej snovalcem, organizatorjem, voditeljem in borcem 9. korpusa, ki so ga nekateri na Gorenjskem imenovali tudi (neuradno) »Primorsko-gorenjski korpus«, saj je bilo v nekem obdobju v korpusu do tretjina borcev z Gorenjske.

Gorenjska, pokrajina, ki obsega 3.120 km², to je okoli 20 % takratne Slovenije in je na njej tik pred okupacijo prebivalo okoli 180.000 ljudi, je bila industrijsko in komunikativno najbolj razvita pokrajina. Gorenjska je bila (in je še) tudi tista najbolj severozahodna pokrajina Slovenije in Jugoslavije, ki se je bila najbolj zajedla med Avstrijo (s tem med Tretji rajh) in Italijo, ki je bila že vse od 1920. leta fašistična. Zaradi take lege je zapirala svobodno pot proti Jadranu in Balkanu (iz Tretjega rajha) — in obratno. In ker je bila pokrajina z vsemi svojimi lastnostmi (geostrateškimi, geopolitičnimi, gospodarskimi) za številnega okupatorja nepogrešljiva, je bil narodnoosvobodilni boj tod vse od 1941. leta trd, silovit in zvezan s številnimi žrtvami, kar še posebej velja za prvi dve leti NOB.

Gorati gorenjski relief je bil zelo težaven, poleg tega pa so bile (in so še) hude zime. Gibanje partizanov pa ni bilo oteženo le z debelim snegom ter vrhovi in grapami, temveč po dolinah tudi s številnimi železnici, cestami in zlasti s Savo, ki od Radovljice navzdol (zgoraj sta kraka Save Bohinjke in Dolinke) po dolgem seka vso pokrajino.

Zaradi partizanske aktivnosti so Nemci že od leta 1941 močno zavarovali vsa industrijska in politična središča ter cestne in železniške povezave in objekte na njih. Vso Gorenjsko so posejali ne le z orožnimi, temveč tudi s policijskimi in gestapovskimi postojankami in posadkami, hkrati pa nad prebivalstvom izvajali hudo nasilje, ki sta ga simbolizirali policijsko-gestapovska uprava na Bledu ter graščina v Begunjah, ki so jo spremenili v strahotno mučilnico. Skozi begunjsko mučilnico je v letih 1941—1945 šlo 12.134 ljudi, izmed katerih so jih pobili 849. Ne poznamo pokrajine, kjer bi bile sovražnikove postojanke tako pogoste, kot so bile na Gorenjskem.

Nemškimi so se v 1944. letu pridružile še domobranske, ki jih je bilo največ na levem bregu Save, torej ne na območju 9. korpusa, kjer pa jih je bilo tudi nekaj (Škofja Loka, Gorenja vas itd.).

Po prvih spopadih in izkušnjah se je že v 1941. letu pokazalo, da je levi breg Save z naglo vzpenjajočimi se Karavankami dosti težavnejši za delovanje in manevriranje kakor desni. Tam, južno od Save, se širi mogočna in ne visoka Jelovica, tam je Škofjeloško hribovje s Poljansko in Selško dolino, ki se prelivata v Cerkljansko višavje. Na tem predelu ni bilo železnic in velikih cest, kot so bile po sredini Gorenjske, ni bilo prehodov proti Avstriji in tako ostrega skalnatega območja, kot so vrhovi prek 2.000 metrov visokih Karavank. Bila pa so — in so še — prijazna nizkohribovska naselja — kar vse je omogočalo ugodnejše gibanje. Poleg tega so kraji, ki so menjali proti fašistični Italiji, na različne načine imeli zveze prek meje in so tako že marsikaj slišali o fašizmu, ki je tamkajšnje zavedne Slovence silil k emigriranju v Jugoslavijo, predvsem v Slovenijo. Iz severne Primorske, to je Tolminske, je zlasti po letih 1929—30 zbežalo pred fašizmom veliko zavednih Slovencev, ki so se potem naselili in se zaposlovali po različnih krajih vse od Jesenic do Trziča, Kranja, Kamnika, Ljubljane ter okolice. Ti ljudje so s seboj prinašali spoznanja in tudi sovraštvo do fašizma, ki je bil podoben Hitlerjevemu nacizmu. Vse to je bilo pomembno in koristno ne le za prve gorenjske partizanske enote, temveč tudi za poznejše enote 9. korpusa (npr. med prvimi prostovoljci 1941 je bilo veliko Primorcev — emigrantov, v dražgoški bitki je bil skoraj ves Bičkov vod tak).

Nemški okupatorji si niso mogli in smeli privoščiti miru proti začetemu in razraščajočemu se gorenjskemu partizanstvu. Prav zato se NOB na Gorenjskem kljub številčno močnemu proletariatu in kljub zgodnji in trikratni množični vstaji (1941—1942) ni mogel razvijati (po izkušnjah) drugače kakor postopoma. Okupator s svojim uničevalnim gestapom, z domačimi raztrganci in nato še z domobranstvom, je bil tod močan vse do konca vojne. Tu, na meji Tretjega rajha, niso mogle nastajati take regularne vojaške enote, kot so bile brigade — če izvememo Prešernovo, ki je nastala iz povečanega Gorenjskega odreda.

Zato sezimo malo nazaj.

Gorenjski odred, osnovna gorenjska partizanska enota, ki je bil ustanovljen konec junija 1942 (natančnega datuma še ni mogoče ugotoviti), je po različnih začetnih korakih prvo reorganizacijo doživel že na prelomu 1942/43, ko so bile ukinjene grupe odredov. Tedaj je bil na Gorenjskem ukinjen prvi Kokrški odred, Gorenjski pa je ostal, in sicer v novih okoliščinah. Odtlej je namreč vso pokrajino dolgo moral pokrивati razmeroma (številčno) šibek Gorenjski odred. Čete in še majhni bataljoni so bili raztreseni po vseh gozdnih in hribovju. Okupatorjev pritisk je bil še vedno silovit in že nekaj mesecev je šlo za to, ali bodo maloštevilni partizani, ki so dotlej tod utrpeli že toliko žrtev, sploh zdržali v pokrajini ali ne. Ob upornem politično-vojaškem delovanju preživeli organizatorjev jim je tudi to končno uspelo. V tem času, dejansko pa že od začetka 1942. leta, so druge

enote v »Ljubljanski pokrajini« zbirale prostovoljce za pomoč Gorenjski, vendar na Gorenjskem nikoli niso pozabili na Primorsko. Med prvimi so šli tja nekateri dražgoški borci, npr. Milan Bajc-Stric, ki je bil tudi politkomisar Vojkove čete, padel pa je kot komandant bataljona Južnoprimorskega odreda blizu Vipave (kjer je bil rojen) 27. februarja 1943. Tja so šli tudi rojaki Jaka Stucin-Cvetko, Andrej Brovc-Janko, Ferdo Kravanja in drugi. Spomladi 1942 pa so šli na Primorsko dvigat plamen vstaje tudi Ivan Tominc (padel), Tomo Brejc, odšel bi tudi znameniti Stanko Žagar, a je prej padel (27. marca 1942), pozneje pa tudi Jože Kranjc-Žakelj, ki je skupno z Jožetom Srebrničem utonil v Soči 11. julija 1944. Povezovanje gorenjskih in primorskih partizanov je bilo torej zelo zgodno in neprestano in so tako zbrisali nekdanjo krivično mejo.

V zimi 1942/43 se kot predhodnik štaba 9. korpusa pojavi štab 3. operativne cone Alpske. Štab 1. grupe odredov (tako kot ostali podobni grupni štabi) je bil ukinjen. Na Gorenjskem je bil tako samo Gorenjski odred s svojim štabom. Odredni komandant Stane Starc-Fazan, dotlej komandant 1. grupe odredov (kar pa je bil le kratko dobo), je postal hkrati tudi namestnik coneškega komandanta, politkomisar cone pa je postal član dotedanjega štaba 1. grupe odredov Franc Ravbar-Vitez (Marko Borštnik), eden izmed pobeglih revolucionarjev iz Gonarsa. Ko sta komaj prevzela dolžnosti, sta 14. januarja 1943 v Poljanski dolini z nekaterimi tovariši že padla. V tem obdobju sta poleg številnih drugih borcev padla tudi komandant in politkomisar Kokrškega odreda Matija Blejc-Matevž (24. decembra 1942) in Anton Štefe-Kostja (19. januarja 1943).

Padanje dobrega partizanskega kadra se je torej na Gorenjskem nadaljevalo, kar je bilo izraz težavnih okupacijskih razmer. Vendar pa je Gorenjski odred v naslednjih mesecih 1943. leta le začel naraščati in doživljati okrepitve. Vse več fantov, nemških rekrutov, je začelo postopoma prehajati k partizanom, kar je bil sad upornega vojaško-političnega delovanja preostalih gorenjskih partizanov. To je bil čas velikih dogodkov in predvsem preloma pri Stalingradu. Rdeča armada je prešla v ofenzivo vse od Rostova do Harkova, zahodni zavezniki so dobivali bitko za Atlantik, njihovi letalci so začeli značno ofenzivo nad Hitlerjevo Evropo, namenjeno industrijskim in vojaškim objektom, v severni Afriki so s kontinenta potiskali italijansko in nemško armado. Druga svetovna vojna se je po dobrih dveh letih krvavih bojov nagnila v prid zaveznikov.

Toda pri nas smo to čutili popolnoma drugače, kajti jugoslovansko bojišče (in s tem tudi obravnavano območje) je za sovražnika postalo še bolj občutljivo. Zato so tudi 20. januarja 1943 začeli silovito ofenzivo, imenovano »Operacija Weiss«, ki jo poznamo kot četrto sovražnikovo ofenzivo proti osrednjim silam NOV (Neretva in potem peta s Sutjesko).

Medtem ko so prve slovenske udarne brigade prešle v protiofenzivo (od 26. novembra 1942 do 26. marca 1943, to je štiri mesece), je bilo na vsej Gorenjski le okoli 300 borcev. Šlo je torej za obojestransko mobilizacijo. Nemci so jo izsilili s hajkami, ofenzivami in nasiljem, vendar so prvi taki

rekruti prehajali k partizanom v začetku 1943. A tak korak, odhod k partizanom, je bil na Gorenjskem še tedaj povezan z maščevanjem nad starši in sorodniki rekrutov. V strah drugim so jih izganjali v Nemčijo. Ker je bilo starih partizanov malo, organizacije KP in OF pa po hudih udarcih in vrzelih v 1942. letu še slabotne in maloštevilne, je bilo navezovanje stikov z rekruti težavno. To zlasti po mestih in drugih, od gozdov odmaknjenih krajih in središčih, ki jih je nadziral okupator. Ker je potekalo v znamenju tveganja, nasilja in ker je bila še huda zima, je velika večina — četudi v precejšnji meri pripravljena prestopiti k partizanom — odšla in odhajala — rada ali nerada — v nemško vojsko (šlo je za okoli 10.000 fantov). To se je dogajalo kljub vložnim naporom starejših partizanov in njihovega odrednega poveljstva, vzpodbujanega od Glavnega štaba NOV in POS. Vendar so napore spremljale tudi notranje slabosti, da ne rečem tudi nemoč in krajevno tudi premajhna stopnja pripravljenosti na tveganje. Ne gre namreč spet pozabiti, da je večina najbolj prekaljenega, razgledanega in predanega kadra Žagarjevega, Gregorčičevega, Kebetovega, Stražišarjevega, Ažmanovega, Godčevega, Blejčevega ali Štetefovega kova dotlej že popadala v neenakopravnih spopadih, kar je puščalo negativne posledice.

Pri vsem tem pa Nemci s svojim razvejanim gestapom niso bili slepi in so hitro ugotovili, da bi večina fantov kljub vsem hudim okoliščinam raje šla v domačo, partizansko vojsko. Zato pri mobilizaciji niso bili naivni. Tu ni odveč opomniti, da mobilizacije na Gorenjskem niso izvajali le prek vpoklicev. Kadar so rekrute sumili zaradi naklonjenosti partizanom, so nemške patrulje gorenjske mladeniče pogosto presenečale tudi doma in jih zastražene vodile na orožniške postaje. Še pogosteje so uporabljali pretvezo, kot da fante kličejo le na »Arbeitsdienst«, nato pa so jih nagloma preoblačili v vojaške uniforme, na hitro izurjali in pošiljali na fronte.

Tako so bile te mobilizacije prej podobne aretacijam, kot odhajanju k vojakom. Tako je marsikdo, ki je že imel zveze z OF ali partizani in bil odločen, da se bo izognil nemški mobilizaciji, zaradi neprevidnosti ali drugih vzrokov (tudi slabih zvez) moral postati nemški vojak. Manjši del fantov pa se ni preveč branil oditi v »Wermacht«, oziroma predvsem spočetka ni hotel tvegati trpljenja svojih najbližjih. Odvisno pač od okoliščin in predvsem stopnje zavesti.

Po drugi plati, tam in tedaj, kjer je bilo to mogoče in kjer so se fantje s partizani dogovorili, so partizanske skupine zaradi prekritja pred Nemci (in dostikrat tudi pred svojci) in da bi s tem zaščitili svoje, take fante navidezno »mobilizirali« tudi »s silo«.

Vendar so bili tja do polovice 1943. leta skoraj vsi taki »mobiliziranci« dejansko prostovoljci. Prisila je škodovala, kajti sledile so dezertacije in žrtve.

Ena pomennejših nalog borcev Gorenjskega odreda je bila torej vseskozi neprestana, a ne množična mobilizacija. Na pomlad 1943. leta je vedno več fantov bežalo k partizanom in iz majhnih čet ter bataljonov so nastajali vse večji in številnejši. Konec maja in sredi junija je Gorenjski odred štel že dobrih 1.000 borcev. S Koroškimi vred je narasel na devet bataljonov. To je omogočilo ustanovitev Gorenjske, kasnejše Prešernove brigade.

Seveda se je to lahko zgodilo le v loških hribih na koncu Selške doline. Gorenjski odred pa je bil občutno zmanjšan in reorganiziran. Ostalo mu je le 150 borcev, ki pa so spet hitro mobilizirali (vmes je bila avgusta še žirovska hajka in izdajstva — Hojan in agenti). Do izraza so prišle majhne

minersko-sabotažne enote, ki so pogosto razdirale in uničevale zlasti železniško progo in komunikacije.

V začetku avgusta je Gorenjski odred štel le 230 borcev (veliko se jih je med hajkami tudi zgubilo), 90 jih je bilo neoboroženih. Te je odred poslal predvsem Prešernovi in drugim brigadam. Tudi Šercerjevi na Notranjsko itd.

Vedno bolj so prihajale do izraza minerske akcije, ki so v zaledju enot 3. operativne cone dosegale velike učinke. Tako so nase vezale občutne sovražnikove sile in motile njihovo delovanje ne le na Gorenjskem, temveč tudi v smeri Primorske.

Prišla je kapitulacija fašistične Italije, pade Mussolinija. Ta dogodek je močno in pozitivno odjeknil tudi na Gorenjskem, toda bolj v moralno-političnem kot v vojaškem pogledu. Kljub zlomu Mussolinijevega fašizma se partizanom Gorenjskega odreda tedaj ni pridružil niti toliko novincev kot spomladi ob nemških mobilizacijah. Večina fantov je bila še v nemški vojski. Uveljavljati so se pričeli tudi računarski sredinski elementi, ki so predvidevali, da bo vojne kmalu konec in se niso hoteli izpostavljati. Hkrati so nastajala vse ugodnejša tla za začetne organizacije belogardističnega domobranstva. Toda Nemci so se čutili še premočne, zato domačim reacionarjem niso puščali nobene samostojnosti. Uporabljali so jih le kot sodelavce, agente, vodiče in zagrizene sovražnike NOB. Kaj takega, predvsem pa ne v taki meri, na Primorskem — na srečo — ni bilo.

Naj omenim še eno razliko: na Notranjskem in Primorskem ni bilo veliko sredincev (ki jih je simbolično prikazal »Moj Jezus« v filmu »Na svoji zemlji«). Tudi duhovščina je odigrala vse drugačno vlogo.

Gorenjski odred pa se je spet širil in do podrobnosti izdelal ter uporabljal partizansko taktiko, ko so vedno bolj prihajale do izraza akcije minerjev. Hkrati se je v drugi polovici 1943 ponovno okrepila OF ter raz-

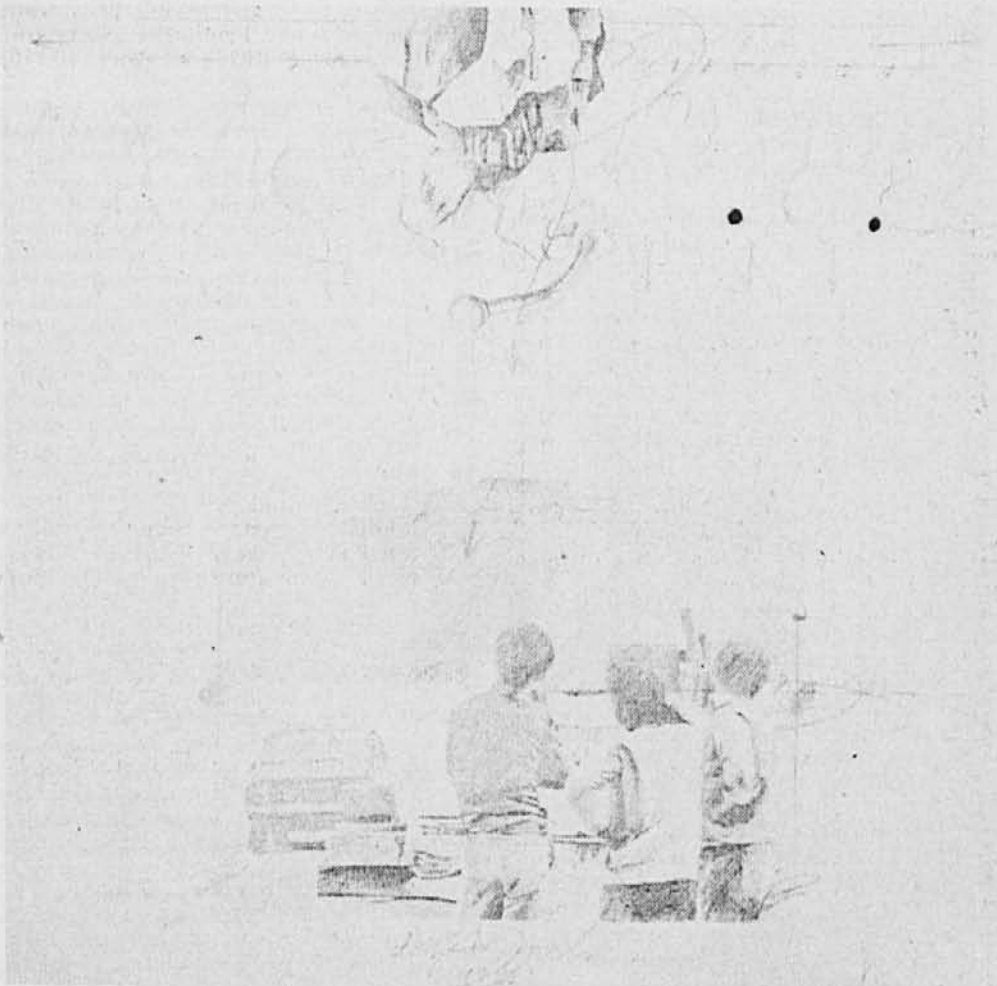
širila svoje organizacije po vsej pokrajini. Enote in akcije Gorenjskega odreda so temu poletu omogočale še večjo veljavo.

In tako je dozorel čas za ustanovitev 9. korpusa — 22. decembra 1943. Vezi med njegovimi enotami so postajale z vsakim dnem pogostejše, tekla je mobilizacija, osnovani so bili transportni vodi in nato čete, namenske enote za prenašanje streliva, orožja in razstreliva, ki so ga dobivali v skladiščih 9. korpusa. Pomoč ljudi je bila hkrati izraz njihove pripadnosti narodno-osvobodilnemu boju. A na Gorenjskem ni bilo mogoče uporabljati ne konj, ne volovske vprege, temveč je bilo vse treba prenesti na ramenih borcev, ki so bili na poteh tudi po več dni. Vozove in sani (pozimi) so na Gorenjskem lahko uporabljali šele v zadnjem letu vojne. Večje in manjše enote so proti Primorski (prek Dražgoš, Martinj vrha ali drugod) z obeh strani Save (z južne še vedno lažje) vodile številne in znamenite transporte novincev, ki so običajno šteli po 50 do 80 ljudi. Transporti in druge enote pa so iz Čepovana, Trebuše ali Cerkljanskega prinašale na Gorenjsko vedno več razstreliva in orožja (vendar še ne zadosti).

Vmes je svoje delo opravljala VOS in nato VDV. Sovražnik je to dobro občutil — zato je vse večkrat poskušal v partizanske vrste vrivati svoje agente, ki pa so bili postopoma (a so poprej naredili tudi veliko škode) odkriti in odstranjeni. Tudi varnostniki so zaradi tega imeli nekaj težav, kajti gestapo je bil brezobziren in izkušen.

Tako je bil Gorenjski odred s svojimi nujno raztresenimi enotami pomemben faktor v korpusnem zaledju. Bil je zveza med korpusom ter enotami 4. operativne cone — Štajerske in Koroške. S svojimi diverzantskimi akcijami in ostalim je izvajal tako taktiko, kakršno bi moral že prej, naslonjen na brigade tako 9. korpusa kot delno na enote 4. operativne cone proti Štajerski. Minersko-sabotažne akcije se postaja-

(Nadaljevanje na 18. strani)

Hamid Tahir: Beirut 1982 — VI

le tako pomembne, da je štab korpusa o njih zahteval vsakodnevna poročila. In štab odreda je imel kaj poročati, saj ni bilo dneva ali noči, da kje na Gorenjskem ne bi bila izvedena kaka akcija. Sovražnik je bil vedno bolj prizadet in zaradi drznosti in iznajdljivosti minercev skoraj brez moči; skupine minerjev pa so povzročale škodo in negotovost.

Kadar pa je sovražnik napadal druge enote 9. korpusa je Gorenjski odred deloval okrepljeno. Na Primorsko in tudi proti Štajerski (ki pa ni bila najbolj primerna) je odhajalo z Gorenjske poleg ljudi tudi vedno več hrane in drugega materiala. Gorenjski odred je bil tedaj neposredno podrejen štabu 9. korpusa — kar je pozitivno vplivalo na širjenje boja, na dviganje vsega na višjo raven. Ob tem in s tem je bila v praksi zbrisana nekdanja meja med Jugoslavijo in Italijo, ki je bila od 1941 do avgusta 1943 tudi meja med Hitlerjevim rajhom in Mussolinijevo Italijo. Toda jeseni 1943 so tudi Primorsko zasedle nemške enote in s tem se je za te kraje, ki so se množično odločali za vstajo, začelo novo, zaostreno obdobje občasnih in hudih ofenziv.

Ko so se zlasti na levem bregu Save začele pojavljati domobranske postojanke in je bilo v Karavankah še vedno malo partizanov, je štab korpusa skupno s štabom Gorenjskega odreda ocenil, da je treba okrepiti partizansko aktivnost severno od Save. Zato je odred tam iz čet začel razvijati nove bataljone in prek Save je v februarju 1944 prešel tudi odredni štab. Bil je skrajni čas, kajti domobranci so se v trikotu Kranj—Kamnik—Trzič razmeroma naglo krepili, čeprav korpusno poveljstvo ni sodilo, da v taki meri. Poleg tega je iz korpusnih poročil moč ugotoviti, da korpusni štab še vedno ni cenil sovražnikovih sil tako, kot so dejansko še vedno bile. Na Gorenjskem je bilo tedaj vedno najmanj 2.500 do 3.000 (in tudi več) predvsem policistov, ki so bili hitro sposobni za lokalne napade. Varovali so zlasti komunikacije, gospodarske objekte, tovarne in tudi že nebo! Seveda pa nemški uspehi pri zasledovanju partizanov niso bili več taki, kakor prvi dve leti. Preveč bi bilo tega, če bi vse analizirali, zato še nekaj besed o znamenitih mobilizacijah in zelo tveganih transportih k enotam 9. korpusa.

Enote gorenjskega odreda so samo v mesecih od januarja do konca julija 1944 mobilizirale skoraj 3.000 novincev in jih odpisale predvsem enotam 9. korpusa. To so nadaljevali pozneje tudi Kokrški, Jeseniško-bohinjski in Škofjeloški odred. Vmes so mobilizirale tudi brigade 31. divizije, posamezni bataljoni Prešernove brigade pa so šli tudi na levi breg Save, a so se morali hitro vračati, če niso hoteli doživljati neuspehov, ali bolje, da bi se izogibali izgubam.

Borci z Gorenjske pa niso ostajali le v enotah 9. korpusa, temveč je bilo več sto poslanih tudi na Štajersko in na Koroško ter drugam. Zato tudi po Sloveniji ni večjih spomenikov, kjer ne bi bila vklesana tudi imena padlih Gorenjcev. Številni Gorenjci so padli tudi na Primorskem in predvsem 27. januarja 1944 v partijski šoli v Cerknem. In še nekaj je prineslo pozno poletje 1943. Iz nemške vojske so namreč začeli uhajati prvi fantje. Ti nemški dezertjerji, ki so tudi okrepili transporte, so hitro postajali dobri borci. Na nemških frontah so se izurili v bojevanju. Navadno so (pozneje ne) prinašali s seboj tudi orožje ter se razmeroma hitro prilagajali partizanskemu duhu. S tistimi, ki so prišli kasneje, ni bilo vedno tako. Seveda je bila to tudi priložnost za novo vrivanje nemških agentov v partizanske vrste, toda to so bili le posamezni in dosti hitro odkriti primeri. Vezi z

Hamid Tahir: Bejrut 1982 — VII

ljudstvom so se s tem spet krepile — sovražnik pa je besnel in dokaj natančno ugotavljal točno številko dezertjerjev oziroma tistih, ki so v treh letih prestopili k partizanom (okoli 4.000). Zato so pričeli Nemciupoštevati tudi organizatorje gorenjskega belogardističnega domobranstva in jim puščati več koncesij za ustanavljanje domobranskih postojank — seveda pod vodstvom in nadzorom gestapa!

Gorenjski odred je na povelje štaba 9. korpusa poleg novincev konec junija 1944 odstopil 31. diviziji kar dva kompletna, že urejena bataljona (1. in 2.), kar ni bilo malo. A kmalu po njunem odhodu je gorenjski odred spet štel 642 borcev, razporejenih v tri bataljone ter ostale pomožne enote in ustanove. Ob tem je treba povedati, da je Gorenjski odred medtem razvil široko razvejano »infrastrukturo« (da tako rečem v današnjem žargonu) vse od delavnic, kurirskih in obveščevalnih postaj in točk, ambulant (sami so zdravili ranjence), tehnik itd. Razvil je tudi razvejano propagando tako med borci kot (s sodelovanjem terenskih delavcev) med prebivalstvom.

Sodelovanje z enotami in štabom 9. korpusa je bilo vsakodnevno in zato v vsakem pogledu koristno (vojaški in politični tečajji), kljub težavam, trenutnim zastojem in oddaljenosti. Osvobojeno ozemlje na Primorskem oz. Cerkljanskem in Cerknem, kjer se je zadrževal štab 9. korpusa, je s središčem v Cerknem postajalo pravljično-privlačna svobodna deželica. Glas o Cerknem, prestolnici Gorenjski najbližjega svobodnega ozemlja, je kljub pomanjkanju postal želja gorenjskih partizanov.

Osnovna dejavnost Gorenjskega odreda je bila še vedno neprestana mobilizacija, izvajanje vojaško-sabotažna minerskih akcij, vojaška in politično-kulturna vzgoja borcev, propaganda med ljudmi in tesno sodelovanje s terenskimi organizacijami

— neprestano držeč se pristne partizanske taktike.

V ta spomladanski čas 1944 sodi tudi reorganizacija VOS in ustanovitev VDV ter njihov odhod (koncentracija 2. brigade VDV na Cerkljansko, kar pa je bilo za gorenjski NOB škodljivo. Sovražniki — domobranci in podobni so se okrepili.

Štab odreda je le težko obvladoval po vsej Gorenjski raztresene enote in ustanove, tako zaradi obsega kot tudi zaradi reliefa in nevarnosti sovražnika (tudi domobrancev predvsem v večjem delu kranjskega okrožja) ter velike oddaljenosti. Kljub tako razvejani organizaciji in številni moči na Gorenjskem še vedno ni moglo biti nikjer povsem svobodnega ozemlja.

Ukinitev Gorenjskega ter ustanovitev novega Kokrškega, Škofjeloškega in Jeseniško-bohinjskega odreda

Predolga bi bila razlaga, zakaj je bil konec avgusta 1944 na predlog Glavnega štaba Slovenije in štaba 9. korpusa razvejani Gorenjski odred ukinjen, a že doslej so bili nakazani osnovni vzroki. Pomembno je bilo razmišljanje in ugotavljanje, ali naj bi tudi na Gorenjskem sestavili več brigad in morda celo divizijo, ali pa naj bi ostali pri odredih, značilnih partizanskih teritorialnih enotah. O tem je sklep prinesla majska konferenca voditeljev in predstavnikov Glavnega štaba Slovenije, CK KPS za Primorsko, Gorenjsko, Koroško in Trst na Jelovici. Ugotovljeno je bilo, da je treba tod ostati pri odredih, kar je bilo edino pravilno, kajti sovražnik se je zaradi bližajočega konca vojne od krepil, domobrancev je bilo vedno več in bi bile tako velike enote, kot so bile brigade, zaradi močnega sovražnika tudi preveč ranljive.

Tako so konec avgusta in v začetku septembra nastali trije odredi: Kokrški (glavni dedič Gorenjskega odreda), ki je

deloval po vsem levem bregu Save, Škofjeloški (desni) in Jeseniško-bohinjski.

Vsi so sodili v sestav in pod poveljstvo štaba 9. korpusa, oziroma Škofjeloški pod štab 31. divizije. Imeli so enake naloge kot odred doslej: mobilizacijo, minerske in vojaške akcije, utrjevanje svojih vrst ter dodatno še boj proti beli gardi — domobrancem. Bolj ko se je bližal konec vojne, več je bilo domobrancev, težje je bilo z njimi. Ob koncu vojne jih je bilo okoli 1.500 itd.

Pripravljeni so morali biti tudi na izkrcanje zahodnih zaveznikov (morali so biti blizu Save) in za hiter pohod. Vsi odredi so predvsem izvajali minerske akcije (posebno Kokrški) in mobilizacije, vsak pa je imel svoje posebnosti.

Sredi oktobra 1944 je bil Kokrški odred onstran Save dodeljen 4. operativni coni, a še vedno kot zveza med Cono, Koroško in 9. korpusom. Kurirska zveza je še vedno vodila tudi v korpus itd. Tako je Kokrški odred dočakal svobodo na Štajerskem in Koroškem ter imel čast, da še pred nemško kapitulacijo 8. maja 1945 okoli 14. ure kot prva slovenska in jugoslovanska enota NOV pride v zelo zasedeni Celovec, kjer se je gnetlo na tisoče nemških in drugih kvilinskih vojakov in oborožencev, predvsem policije, SS, ustašev. Potem se je, kot je znano, z vse Koroške zaradi interesov in iger velikih sil moral umakniti 22. maja 1945. Tako ni mogel (tako tudi Jeseniško-bohinjski odred in druge enote 4. operativne cone in 3. jugoslovanske armade) postati skupaj z ostalimi enotami jugoslovanske armade trajni osvoboditelj že tako dolgo in krvavo teptane slovenske Koroške.

Drugače je bilo s Škofjeloškim odredom. Ta je skupno (po hudi zadnji sovražnikovi ofenzivi na 9. korpus) z 31. divizijo, oziroma enotami 9. korpusa, s Prešernovo brigado osvobodil Gorico, 5. maja pa je dobil častno nalogo: v Ajdovščini je varoval snovanje prve, demokratične, ljudske slovenske vlade.

Ob koncu vojne so se pokazali rezultati vsega: v Celovcu in na Koroškem je bilo drugače (ni moglo biti tako množične organizacije OF in odpora kakor v Trstu itd.), na Primorskem in v Trstu, kjer je pripravila osvoboditev organizacija OF, Komanda mesta in osem delavskih bataljonov obeh narodnosti, je bilo spet drugače. Tudi z mejami je bilo potem drugače. Proti Avstriji so ostale stare vrh Karavank in proti Mariboru, meje proti Italiji pa vendarle veliko premaknjene daleč proti Trstu in Gorici, pravzaprav tik nad ti dve ključni mesti.

Zdaj še nekaj dodatnih besed o kadrih, tako političnih kakor vojaških, ki so povezovali primorske in gorenjske partizane, se pravi partizane na različnih predelih 9. korpusa. Moram poseči spet v predvojni čas, ko je namreč pred italijanskim fašizmom pribežalo v Slovenijo in tudi na Gorenjsko veliko primorskih rojakov. Po letu 1941 so se vračali v svoje kraje. Vezi so bile torej globlje in številnejše, kot je bilo videti na prvi pogled. Iz internacije je prišel tudi izredno sposoben in tih partijski delavec Slavko Federle-Franjo, ki je bil 1937. leta sekretar okrožnega komiteja KP Jesenice. Takoj je postal politkomisar Gregorčičeve brigade, a je že čez kak teden, v septembru 1943, padel, ljudem domala neznan.

Med gorenjske partijsko-politične delavce pred vojno lahko štejemo tudi dr. Jožeta Vilfana, ki je bil od 1937. leta odvetnik v Kranju ter član kranjskega okrožnega komiteja KP. V različnih procesih in pri iskanju delavskih pravic je branil napredne delavce pred nasilniškimi starojugoslovanskimi oblastmi, zato je bil na Gorenjskem tudi uspešen in že znan.

Gorenjska in zlasti Gorenjski odred je dal tudi več komandantov in politkomisarjev, ki so odšli v enote 9. korpusa. Tako Milan Tominc (ki je bil živa zveza med Do-

Hamid Tahir: Bejrut 1982 — VIII

lenjci, Gorenjci in Primorci), Ivan Franko-Iztok, ki je postal politkomisar 31. divizije, Oto Vrhunc — Blaž Ostrovrhar, pa Evgen Matejka-Pemc, ki je postal komandant 31. divizije (prej je bil politkomisar Gorenjskega odreda) in narodni heroj, pa Leopold Škrabar-Vanja, ki je bil komandant Gorenjskega odreda in je potem prišel v Vojkovo brigado, kjer je tudi padel, podobno tudi komandant Gorenjskega odreda Anton Bertonec-Zvonko. Gorenjski odred je 9. korpusu dal tudi nekaj obveščevalnega kadra. Tako Janeza Jana-Svobodo, ki je postal šef obveščevalnega centra 31. divizi-

je, pa več obveščevalnih oficirjev v štab korpusa in drugam. Tako tudi Klinar-Gorskega in druge.

Tudi sanitetni referent Gorenjskega odreda dr. Edvard Pohar-Borko je prišel za vodjo sanitete 9. korpusa z Gorenjske, pa tudi v bolnici »Franji« je bilo nekaj gorenjskega kadra, npr. dr. Branko Štangel-Peter, Rudi Katrašnik-Gašper (padel), ali Franc Konobelj-Slovenko, v »Pavli« pa jeseniški revolucionar Ivan Sedej, drugod pa še vrsta drugih.

To so le nekateri podatki o posebnostih gorenjskih razmer in enot ter o povezavah s enotami in štabom 9. korpusa.

Lojze Višnar: Spomin z Begunj III — skica akvarel

NAKLJUČNE NAJDBE Z AJDNE

Kot dopolnilo sistematičnim arheološkim raziskavam, ki zadnja leta potekajo na Ajdni nad Potiki¹ na Gorenjskem, želimo na tem mestu predstaviti tudi naključno in nesistematično pridobljene drobne najdbe s tega najdišča, ki so danes v privatni lasti².

Po podatkih najditelja in lastnika, je bila večja skupina najdb odkrita v okviru objekta XIV: med zemljo, ki je bila izkopana iz vodnega zbiralnika in na področju vzhodno od njega³.

Najdbe so bile pridobljene v letih 1975, 1976 in 1977 ob večkratnih obiskih na najdišču. Iz tega okvira izstopa le spodnji del ročnega mlina, ki ga je domačin s Potok našel na Ajdni v času pred drugo svetovno vojno in se danes nahaja v isti privatni zbirki.

Inventar najdb obsega poleg keramike še predmete iz železa, stekla, kamna in kosti. V okviru objekta XIV pa je bila najdena tudi večja količina živalskih kosti.

OPIS PREDMETOV

1. Trije kosi črno žgane bikonične skledice z ravnim, nekoliko poševno izvihanim ustjem in prstranost nogo. Celotna zunanja površina je ornamentirana z vodoravnim metličastim motivom. Na gornji polovici zgornjega konusa teče ravna vrezana valovnica, nad njo, pod ustjem, pa dve paralelni liniji. Glini je v manjši meri primešan droben pesek. Skleda je bila narejena na lončarskem kolesu⁴. Viš. ca. 8 cm, premer ustja 17,5 cm, premer najv. oboda 19 cm, premer dna 17,4 cm (tab. 1, sl. 1).

2. Fragment posode iz sivo žgane glinice z rumenkasto površino, na kateri je vrezana valovnica in vodoraven plitek glavničast ornament. Glini je v manjši meri primešan pesek. Vel. 2,6 × 3,5 cm, deb. 0,6 cm (tab. 1, sl. 2).

3. Fragment sivo rjavo žgane posode, ki je na notranji in zunanji površini okrašen z glavničastim ornamentom. Glini je primešan zelo droben kvarcitni pesek. Vel. 2,7 × 3,5 cm, deb. 0,5 cm (tab. 1, sl. 3).

4. Fragment zgornjega dela konične skodelice z rahlo navznoter uvitim ustjem iz črno žgane glinice z rjavkasto zunanjo površino, ki ima na največjem obodu pod ustjem globoko vrezan ornament z motivom ribje kosti. Glini je primešan kvarcitni pesek. Vel. 3,4 × 3,5 cm, deb. 0,6 cm, (tab. 1, sl. 4).

5. Fragment ustja iz svetlorjave, enakomerno žgane glinice s primesjo drobnega peska. Izdelan je prostoročno. Medtem ko je notranja površina zglajena, je zunanja bolj groba in nekoliko sekundarno odkrušena. Vel. 3 × 3,5 cm, deb. 1,2 cm (tab. 1, sl. 5).

6. Fragment konične skodelice z rahlo navznoter uvitim ustjem iz črno žgane glinice, kateri je primešan droben pesek. Tik pod največjim obodom poteka vodoravna raztegnjena valovnica, pod njo pa poševni glavničasti ornament. Ves ornament je izveden plitvo in shematično. Vel. 5 × 4,3 cm, deb. 0,5 cm (tab. 1, sl. 6).

7. Fragment ramena in vratu lonca iz sivo žgane glinice, ki ima rumenkasto zunanjo površino. Glini je primešan droben pesek. Ornament predstavlja kombinacijo valovnice in glavničastih oz. metličastih vrezanih motivov. Vel. 7,1 × 4 cm, deb. 0,5 cm (tab. 1, sl. 7).

8. Fragment dna in spodnjega dela lonca iz temno sivo žgane glinice z rjavkasto

zunanjo površino. Glini je primešan droben kvarcitni pesek. Vel. 4 × 4 cm, deb. 0,5 cm (tab. 1, sl. 8).

9. Fragment ramena in vratu lonca iz sivo žgane glinice z rumeno notranjo in zunanjo površino. Glini je primešan droben kvarcitni pesek. Na ramenu je vrezana neenakomerno izvedena valovnica, ki poteka vodoravno. Nad njo pa je zelo rahlo izveden mrežast glavničast motiv. Vel. 3,4 × 3 cm, deb. 0,5 cm (tab. 1, sl. 9).

10. Fragment ustja in gornjega dela konične skodelice iz temno sivo žgane glinice, kateri je primešan droben kvarcitni pesek. Zunanji rob ustja je okrašen z nizom poševnih odtisov, pod njim pa poteka vodoravno vrezana valovnica. Vel. 4,1 × 2,1 cm, deb. 0,6 cm (tab. 1, sl. 12).

11. Fragment ramena in izvihanega ustja lonca iz sivo-rjavo žgane glinice s primesjo drobnega peska. Notranja in zunanja površina sta rjave barve in imata ostanke in sledove črnega premaza. Vel. 7,6 × 3,2 cm, deb. 0,7 cm, premer ustja 19 cm (tab. 1, sl. 13).

12. Fragment ustja in gornjega dela konične skodelice iz temno sivo žgane glinice. Glini je primešan precejšen odstotek drobnega peska, ki se je iz zunanje površine v glavnem izločil in to daje skodelici videz poroznosti. Okras sestavljata dve vodoravni vrsti vrezane valovnice. Prvi poteka pod robom ustja, drugi pa po gornjem delu koničnega trupa in je omejen na gornji strani z eno, na spodnji pa z dvema vzporednima vodoravnima vrezanima črtama. Vel. 5,1 × 3,7 cm, deb. 0,6 cm (tab. 1, sl. 15).

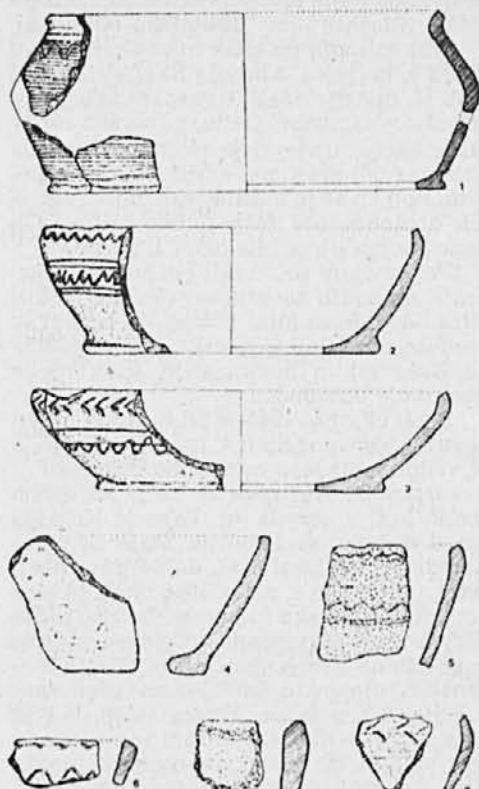
13. Fragment dna in spodnjega dela stene lonca iz temno sivo žgane glinice s primesjo drobnega peska. Zunanja površina je rjavkaste barve. Vel. 6 × 6 cm, deb. 0,7 cm, premer dna 10,5 cm (tab. 2, sl. 1).

14. Fragment keramike iz sivo-rjavo žgane glinice, kateri je primešan droben kvarcitni pesek. Okras je vodoravni glavničast motiv. Vel. 3,4 × 3,4 cm, deb. 0,5 cm (tab. 2, sl. 2).

15. del konične skodelice z rahlo navznoter upognjenim ustjem, ki je poševno odrezano. Glini, kateri je primešan droben pesek, je temno sivo žgana. Prehod stene v dno, ki je ravno, je prstanasto poudarjen. Okras sestavljata dve vrsti valovnice, ki je globoko vrezana. Nizka valovnica poteka tik pod ustjem skodelice, druga vrsta nepravilno izvedene in poševno kanilirane valovnice pa poteka na začetku gornje polovice stene skodelice in je zgoraj in spodaj omejena s po dvema vrezanima vzporednima linijama. Višina 5,6 cm, deb. 0,7 cm, premer ustja 16,7 cm, premer dna 13 cm (tab. 2, sl. 3).

16. Del skodelice z istimi značilnostmi, kot jih ima prej omenjena. Razlikuje se le po okrasu in izvedbi posameznih poročev. Na zunanji površini je viden ostanek rjavkastega premaza. Okrašena je na največji periferiji pod ustjem z vrsto vrezov, ki sestavljajo motiv lastovičjega repa. Po sredini trupa pa sta vrezani dve vodoravni potekajoči vzporedni liniji, od katerih ima nižja naknadno vrtano neenakomerno poševno valovnico. Viš. 4,4 cm, premer ustja 18,6 cm, premer dna 12,8 cm, deb. 0,6 cm (tab. 2, sl. 4).

17. Dva fragmenta gornjega dela lonca iz temno sivo žgane glinice s primesjo drobnega peska. Zaradi izluščenih zrn zunanja površina deluje porozno. Okras sestavljata na ramenu dva vzporedna pasova neena-

Ajdna — slučajne najdbe iz objekta XIX

komerno izvedene valovnice. Nižji pas je z zgornje in spodnje strani omejen s po eno vodoravno vrezano linijo. Viš. ohr. dela 5,6 cm, premer ustja 15,3 cm, deb. 0,5 cm (tab. 2, sl. 5).

18. Fragmentarno ohranjen lonec iz temno sivo žgane glinice s primesjo drobnega peska. Dvojni vzporedni niz nepravilno izvedene valovnice je zgoraj in spodaj omejen z vrezano vodoravno črto. Mejo med nizoma valovnice pa tvori linija, ki je deloma dvojna. Viš. ca. 22,8 cm, premer ustja 18,5 cm, najv. periferije 23,9 cm, deb. 0,5 cm (tab. 3, sl. 1).

19. Močno od rje in precejšnega odstotka žvepla razjeden školjkovito izluščen železen klin podolgovate, rahlo ukrivljene oblike, ki se na enem koncu konično oži. Prerez je približno štirikotne oblike (3,2 × 3 cm). Ohr. dolž. 11,8 cm, (tab. 1, sl. 16).

20. Rahlo upognjen železen tečaj pravokotnega preseka (0,7 × 0,7 cm) z enim dobro vidnim žebelnim oz. zakovico. Površina je precej razjedena. Najverjetneje je ta tečaj del železnega okovja pokrova skrinje. Ohr. dolžina 31 cm (tab. 1, sl. 17).

21. Fragmentarno ohranjena konica železnega noža, ki je bila pripravljena v laboratoriju RO Železarne Jesenice⁵. Rezilo je žlebljeno in ima ojačan hrbet. Zaradi radikalne odstranitve oksidacijske plasti noža pri laboratorijski obdelavi, so bile pri tem nedvomno okrnjene prvotne dimenzije. Ohr. dolžina 5,7 cm, širina 2,3 cm, deb. hrbta 0,4 cm in rezila 0,25 cm (tab. 3, sl. 2).

22. Trakast okov iz železne pločevine z deloma ohranjeno vzdolžno profilacijo. Tudi ta primer je bil laboratorijsko pripraviran in so zato njegove prvotne dimenzije nekoliko okrnjene. Ohr. dolžina 7,7 cm, širina 0,8 cm, deb. 0,9 mm (tab. 3, sl. 4).

23. Koščena, na zunanji površini osmerokotno profilirana cevka, ki ima na enem koncu dve zrcalno postavljeni luknjici. Vel. 4,6 × 1,6 cm, deb. stene cevke 0,3 cm (tab. 1, sl. 11).

24. Fragment kozarca z odebeljenim ustjem iz zeleno-rumenega stekla. Vel. 2,9 × 1,4 cm, deb. 0,5 mm, deb. ustja 2 mm, premer ustja 7,5 cm (tab. 1, sl. 10).

25. Fragment dna steklenice z rahlim omfalosom iz zeleno-rumenega stekla. Vel.

5,5×3,5 cm, ohr. višina 1,2 cm, deb. dna 4,2 mm, deb. stene 1,5 mm (tab. 3, sl. 3).

26. Fragment gornjega dela skodelice z odebeljenim in uvihanim ustjem ter plavutastim rebrom na trupu. Fragment je iz blede rumenega stekla. Vel. 2,5×2,3 cm, ohr. višina 2,3 cm, deb. stene 1,3 mm, deb. ustja 3 mm, premer ustja 6,5 cm (tab. 3, sl. 5).

27. Stranski odbitek spodnjega roba posode iz zeleno-modrega stekla. Na spodnji strani, kjer se začne dno, je viden začetek omfalosa. Vel. 2×1,8 cm, ohr. deb. 0,4–0,7 cm (tab. 3, sl. 7).

28. Fragment stranskega dela tegule nekoliko nepravilne oblike iz rumeno žgane gline. Vel. 6,5×5,1 cm, viš. stranskega roba 6,5 cm (tab. 1, sl. 14).

29. Fragment stranskega dela pravilno oblikovane tegule iz rumenkasto žgane gline. Vel. 12×7,6 cm, viš. stranskega roba 6,5 cm (tab. 3, sl. 9).

30. Fragment krajnega dela grobo izvedenega imbreksa iz rumeno žgane gline. Vel. 7,4×9,4 cm, višina 6,5 cm, deb. gornjega dela 3,5 cm, deb. stranskega dela 4,5 cm (tab. 3, sl. 8).

31. Spodnji del (meta) ročnega mlina iz apnenca. V prerezu je sploščeno konične oblike in ima ravno spodnjo stojno ploškev. Premer 39,5 cm, višina 8,3 cm, viš. stranskega roba na eni strani 4 cm, na nasprotni 2,8 cm, premer osrednjega utora za os 5,5 cm, viš. utora 4 cm (tab. 3, sl. 6).

Poleg pravkar navedenega inventarja imamo med najdbami z Ajdne še večje število manjših odlomkov keramike, ki prav tako po značilnostih sodijo v opisani keramični fondus.

Vsi keramični kosi, razen primerka pod številko 5 (tab. 1, sl. 5), so bili izdelani ali dodelani na lončarskem kolesu. Vseeno pa moramo izdvojiti in omeniti več manjših fragmentov različne debeline neenakomerno sivo žgane keramike prostoročne izdelave iz slabo prečiščene, a kompaktno žgane gline s svetlo rjavkasto zunanjo površino⁶.

Sicer pa nam keramični inventar nudi značilno podobo poznoantičnega hišnega oz. naselbinskega posodja za dnevno rabo, ki postaja zadnje čase vedno pomembnejše⁷, ko gre za vrednotenje predvsem naselbinskih objektov in aglomeracij iz kasne antike (Šmartno pri Cerkljah, Rifnik, Gradec pri Praprotnem, Vranje pri Sevnici, kompleks ob šoli Majde Vrhovnik itd.).

V tipološkem smislu poznamo z Ajdne za sedaj tri vrste posod hišne keramike:

1. kroglasti lonec z izvihanim ustjem, ravnim dnom in okrasom na ramenu (tab. 1, sl. 7–9, 13; tab. 2, sl. 1, 5; tab. 3, sl. 1).

2. bikonična skleda z rahlo poševno navzven izvihanim ustjem, prstanastim prehodom v ravno dno in okrasom preko celotne zunanje površine (tab. 1, sl. 1) in

3. konična skodelica z navpičnim ali nekoliko navznoter uvitim ustjem, ki je običajno odrezano poševno proti notranjosti (tab. 1, sl. 4, 6, 12, 15; tab. 2, sl. 3–4)⁸.

Med temi vrstami posod z Ajdne je za sedaj najpogostejše najden kroglasti lonec z izvihanim ustjem in ravnim dnom. V okviru tega tipa pa moramo ločiti dve varianti in to glede na fakturo ter izvedbo ornamenta. Prva varianta s številnejšimi primerki (tab. 1, sl. 8, 13; tab. 2, sl. 1, 5; tab. 3, sl. 1) predstavlja lonec iz temno sivo ali sivo rjavo žgane gline, ki ima primešane drobce kvarcita ali drobnega peska. Okras se nahaja na ramenu lonca in ga predstavljata dve vodoravni, žlebljeni, običajno nepravilno poševno izvedeni valovnici. Ti dve valovnici sta med seboj ločeni in omejeni s po dvema ali tremi vzporednimi žlebljenimi linijami, kar ustvarja trakast motiv.

V okviru druge variante (tab. 1, sl. 2, 7, 9) pa imamo lonce iz sivo žgane gline s pre-

mazom, kije rumeno žgan. Tudi v tem primeru je glini primešan droben pesek. Okras je pri tej varianti manj enoten in predstavlja razne kombinacije valovnice (tudi tu je valovnica lahko nepravilno izvedena) in metličastega oz. glavničastega ornamenta ter mrežastega motiva (tab. 1, sl. 9), ki pa je izveden z ozkim in plitvim žlebljenjem. Vodoravni metličast ornament nahajamo pri tej varianti loncev (tab. 1, sl. 7) tudi na notranji strani.

Z enim fragmentarno ohranjenim primerkom (tab. 1, sl. 1) je predstavljen drugi tip posode z Ajdne. Gre za bikonično skledo s poševno navzven izvitim ustjem, izdelano na lončarskem kolesu, ki v širšem smislu, po fakturi in obliki, sodi v sklop bikoničnih skled obdobja preseljevanja. Danes so nam znane take skledice iz Podmelca v Baški grapi⁹ in Kranja – Mestna hiša¹⁰. Ta tip skledice sodi v sklop langobardske zapuščine in je po Wernerju¹¹ v Avstriji in na Moravskem datiran v zgodnje obdobje 6. stoletja. V okviru Ajdne je ta oblika skledice verjetno tuj element, vendar pa je okras na našem primerku popolnoma domač, saj se javlja tudi na ostalih dveh tipih: loncih in predvsem koničnih skodelicah (tab. 1, sl. 2–3, 6–7). Gre namreč za kombinacijo valovnice in vodoravne metličastega motiva. Na konične skodelice jo navezuje tudi nizka prstansta noga oz. prehod v ravno dno.

Za sedaj pri tem primerku z Ajdne, glede na navedeno in splošne znane razmere v času obdobja kasne antike in preseljevanja na tako imenovanem Visokem Gorenjskem (Bled I, Smokuč¹², Žirovnica¹³), lahko govorimo le o zunanjih vplivih.

Zadnji, a po številu primerkov hišne keramike z Ajdne na drugem mestu, je konična skodelica z vertikalnim oz. nekoliko navznoter upognjenim in poševno odrezanim ustjem. Po fakturi so te skodelice temno sivo in kompaktno žgane ter črno žgane in porozne (zaradi izpadlih drobcev peska). Okras je različen, vendar združuje elemente predhodnih dveh tipov. Na vseh primerkih je zarisana valovnica, vendar v različnih povezavah: metličasti motiv na trupu in valovnica pod ustjem (tab. 1, sl. 6), valovnica pod ustjem, ki je ornamentirano z nizom poševnih vrezov oz. odtisov (tab. 1, sl. 12), dva vzporedna niza valovnice, od katerih je gornji pod ustjem, spodnji, ki je omejen zgoraj in spodaj z žlebljenimi linijami (trakasti motiv) pa sredi oz. na začetku gornje polovice trupa skodelice (tab. 1, sl. 15; tab. 2, sl. 3). Ta zadnja kompozicija

ornamenta ima lahko namesto valovnice pod ustjem na največji periferiji vrezan motiv smrekove vejice oz. lastovičjega repa (tab. 1, sl. 4; tab. 2, sl. 4).

Vsi ti motivi so po B. Vikič-Belančič¹⁴ prazgodovinskega, iliro-keltskega porekla in izvora. Tako naj bi bili metličasti motiv, motiv valovnice, žigosanih četverkotnikov¹⁵, mrežice direktna dediščina latenske keramike, motiv smrekove vejice in viseči trikotniki pa halštatske keramike. Tudi oblikovno moramo iskati izvor posameznih tipov posod, predvsem loncev in skodelic, v prazgodovinskem okolju.

Vsekakor moramo imeti to vrsto keramike za proizvodnjo staroselcev, ki ima svoj izvor v času pred rimsko okupacijo in je kasneje istočasno živela ob cvetoči rimski cesarskodobni keramični manufakturi dalje in po njenem propadu ponovno zaradi potreb doživela razcvet. Zato jo ponekod v obdobju kasne antike zasledimo tudi v grobovih staroselcev (Brezje nad Zrečami¹⁶, Zgornji Breg v Ptuj¹⁷, Rifnik¹⁸, Dane pri Starem Trgu¹⁹ itd.), predvsem pa na refugijih tipa Vranje, med katere sodi tudi Ajdna. Paralele pa nahajamo tudi na današnjem Koroškem kot npr. na Šenturški gori (Ulrichsberg).

Podoben razvoj in ponovni razmah proizvodnje doživi keramika domače hišne izdelave tudi v Istri v 5. in 6. stoletju²⁰. Tudi tam (Brioni, Škicini, Vižanel, Ciganska spilja pri Momljanu itd.) sta vodilna tipa lonec z izvihanim ustjem in konična skodelica. Kot okrasni motiv pa živi predvsem valovnica v raznih izvedbah.

Med ostalimi naselbinskimi najdbami z Ajdne imamo tudi štiri delno ohranjene železne predmete, ki pa kronološko niso toliko občutljivi in jih okvirno brez težav postavimo v obdobje kasne antike in preseljevanja: okrnjen klin (tab. 1, sl. 16), tečaj skrinje (tab. 1, sl. 17), fragmentirana konična noža (stilet)²¹ (tab. 3, sl. 2) in uviti okov iz trakaste pločevine²² (tab. 3, sl. 4).

Prav tako kasnoantičnega izvora so tudi delci steklenega inventarja, ki mu pripadajo: fragment ustja zeleno rumenega kozarca (tab. 1, sl. 10), dno rumeno zelene kroglaste steklenice (tab. 3, sl. 3) in gornji del kupe ali skodelice s plavutastim rebrom (tab. 3, sl. 5) rumenkaste barve.

Paralele za kozarec nahajamo v Ravnem brdu med Grosupljem in Litijo²³, Zgornjem Bregu pri Ptuj²⁴, Gradcu pri Praprotnem²⁵ in dr. Vsi ti primerki so datirani v 4. stol. Redkejši je primerki s plavu-

(Nadaljevanje na 22. strani)

Izkopavanje na Ajdni leta 1983 (na sliki Aleksander Valič in Dušan Prešeren)

tastim rebrom, ki nam je znan iz Emone in Brigetia²⁶, medtem ko imamo za kroglasto steklenico zopet dosti paralel na slovenskih tleh (Brezje pri Zrečah²⁷, Zgornji Breg pri Ptuj²⁸ itd.). Tudi ta primerka sodita v 4. stoletje; v našem okolju pa ju moramo verjetno postaviti v nekoliko mlajši čas.

Na koncu moramo opozoriti še na koščeno cevko osmerokotnega zunanjšega oboda (tab. 1, sl. 11) s preluknjanim krajem, ki je sorodna oni iz Brezja nad Zrečami²⁹ in katere funkcija in namen sta nam nejasna (obesek?).

Tudi ostali tukaj predstavljeni predmeti z Ajdne, kot kosi strešne opeke (tab. 1, sl. 14; tab. 3, sl. 8-9) in spodnji del kamnitega ročnega mlina (tab. 3, sl. 6) so kronološko neobčutiljivi, a vendar nedvomno dobro potrjujejo naselbinski značaj najdb, ki jih za sedaj moremo opredeliti kot inventar staroselskega prebivalstva 5. in 6. stol.

Če se še enkrat povrnemo k problemu keramike z Ajdne, je treba omeniti, da je oktobra l. 1959 A. Rjazancev³⁰ našel podobne črepinje z valovnico tudi na bližnji utrjeni postojanki Gradišče nad Sotesko³¹. Torej verjetno lahko pričakujemo kulturno in časovno povezavo med obema utrjenima točkama, ki se nahajata blizu skupaj, na levni obali Save Dolinke, pred vhodom v Gornjesavsko Dolino.

Pričujoči zapis naj velja kot dopolnilo tekočim sistematičnim raziskavam na Ajdni in kot prispevek k njeni čim popolnejši dokumentaciji ter interpretaciji, čeprav obravnava slučajne, nestrokovno pridobljene najdbe, ki so danes v privatni lasti.

OPOMBE

1. A. Valič, VS 21 (1977), 195 ss.; F. Leben-A. Valič, Ajdna, AV 29 (1978), 532 ss. in tu navedena literatura.

2. Lastnik slučajnih najdb z Ajdne je inž. Dušan Prešeren z Jesenic, Titova 3a. V njegovo zbirko sodijo tudi nekatere že objavljene najdbe (F. Leben-A. Valič, o. c., 450, sl. 7; tab. 2: 1, 5-10, 12-17). Inž. Prešernu se na tem mestu najlepše zahvaljujem, ker mi je dovolil dokumentirati te najdbe in mi posredoval topografske podatke.

3. F. Leben-A. Valič, o. c., sl. 3, 6.

4. Razen posebej omenjenih primerkov so bili vsi ostali narejeni v celoti ali deloma na lončarskem kolesu oz. vretenu.

5. Konica je bila delno metalografsko analizirana v laboratoriju RO Železarne Jesenice.

6. Ti primerki keramike po svojih značilnostih (prostoročni izdelavi, debelini in načinu pečenja) spominjajo na prazgodovinsko naselbinsko keramiko. Vendar zaradi načina pridobitve teh keramičnih kosov ni jasen njihov stratigrafski odnos do ostalega, kulturno in tipološko enotnega inventarja.

7. Iva Mikl-Curk, Zapažanja o temni rimski lončeni posodi v Sloveniji, AV 24 (1973), 1975, 883 ss.; I. Sivec-Rajterič, Poznoantična keramika v Sloveniji, AV 26 (1975), 19 ss.; B. Vikić-Belančić, Keramika grublje fature u Južnoj Panoniji s osobitim obzirom na urne i lonce, AV 26 (1975), 25 ss.

8. Pri tem ni upoštevan spodnji del lončka, ki je objav. pri F. Leben-A. Valič, o. c., 540, tab. 2: 4.

9. Primerjaj tudi: o. c., 539, tab. 2: 1.

10. V. Šribar, AV 18 (1967) 383, 385.

11. A. Valič, AV 21-22 (1970-71) 288 ss., sl. 2-3.

12. J. Werner, Die Langobarden in Panonien (1962) 58 ss., T. 20: 3; 22: 1; 52: 3; 53: 3.

13. A. Valič, VS 8 (1962) 257, Tab. 11: 1-7.

13 a. P. Petru, VS 7 (1958-59) 309, Tab. 4: 3-7; A. Valič, VS 13-14 (1968-69) 189 ss.

14. B. Vikić-Belančić, o. c., 31 ss.

15. Primerjaj: F. Leben-A. Valič, o. c., tab. 2: 15.

16. S. Pahič, Razprave SAZU 6 (1969) 260, T. 10: 6.

17. I. Mikl-Curk, ČZN n. v. 2 (1966) 56, T. 2: 11; 3: 3.

18. L. Bolta, AV 21-22 (1970-71) 128, 130 (z literaturo); isti, Inv. Arch. 12 (Y 109-118) 1972.

19. M. Slabe, AV 25 (1974) 417, 421, Tab. 1: 8; glej in primerjaj tudi op. 13 in 13 a (Smokuč, Žirovnica oz. Moste).

20. B. Marušič, Novi nalazi kasnoantičkih kosturnih grobova u južnoj Istri i na otoku Cresu, Histria Arch. 4/1 (1973) 71, sl. 4; Tab. 2: 1, 3; 3: 1; 4: 1-2.

21. M. Slabe, o. c., 417, 420, T. 1: 6; P. Korosec, Arheološke raziskave na Svetih gorah nad Sotlo, AV 25 (1974) 488 ss.; Tab. 2: 7; 13: 1; S. Pahič, o. c. 283 ss., op. 84.

22. Podoben okov večjih dimenzij in kos železne pločevine nepravilne pravokotne oblike je l. 1960 našel A. Rjazancev z Jesenic pri »sondiranju« objekta XIII (A. Rjazancev, Iz naše preteklosti, Železar X/4, 1961, 119, s sliko obeh predmetov na strani 118.

23. S. Petru, Rimsko steklo Slovenije, AV 25 (1974) 17, T. 8: 6-7.

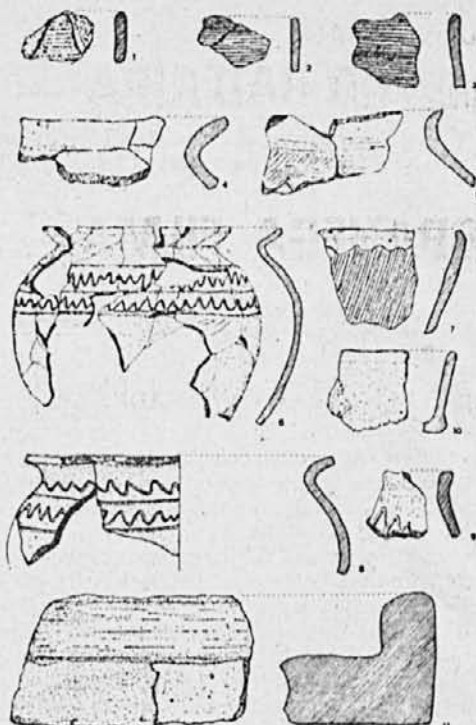
24. O. c., T. 9: 1, 5.

25. S. Ciglencečki, AV 26 (1975) 263, T. 1: 13.

26. S. Petru, o. c., 17.

27. O. c., T. 3: 4.

28. O. c., T. 9: 2.

Ajdna — slučajne najdbe iz objekta XIV

29. S. Pahič, AV 18 (1967) 360, T. 1: grob 38.

30. A. Rjazancev, Ogljedalo naše preteklosti, Železar 9/7-8 (1960) 124.

31. F. Leben-A. Valič, o. c., 533, sl. 1; A. Valič, VS 21 (1977) 335.

METOD BADIJURA — AVTOR PRVEGA SLOVENSKEGA UMETNIŠKEGA IGRANEGA FILMA

ABSOLVENT GRAFIČNE AKADEMIJE V LEIPZIGU

Življenjska pot Metoda Badijura je bila zelo pestra. Iz rodne Litije, kjer se je rodil leta 1898, ga je peljala pot v osnovno šolo v Toplice pri Zagorju, nato pa v Ljubljano na realko. Tam ga je v četrtem letniku presenetil vpoklic k vojakom. Od leta 1915 je služil vojsko v gorskih strelih. Bil je dvakrat ranjen, drugič kot koroški bорец pri Sv. Jakobu na Koroškem. Ko je končal dva letnika srednje tehnične šole v Ljubljani, ga je odnesla pot na Dunaj v grafično šolo. Od tam ga je vodila pot naprej na grafično akademijo v Leipzig, ki jo je absolviral v letu 1924.

Leipzig je bil zanj, filmskega ustvarjalca, ogromnega pomena. Tu se ni seznanil samo z modernimi tehnikami reprodukcij, temveč je doživel tudi neposredno srečanje s filmom. Nekega večera ga je znanec povabil, naj mu pomaga vrteti snemalno kamero pri snemanju kratkega risanega reklamnega filma. Badijura je film zamikal in zvalil v svoj čudoviti svet, pričel se je zanj zanimati.

Ko se je vrnil v domovino, je v domačih gorah, ki jih je izredno ljubil, pogosto pomislil, da bi ves ta čudovito lepi svet dostojno ujel na filmski trak. Pa ne samo to. Vedno znova se mu je vsiljevala misel o snemanju filmov na Slovenskem.

FILMSKI SNEMALEC BADIJURA — PREMAKNIL S SVOJIMI FILMI SLOVENSKO FILMSKO TRADICIJO VSAJ ZA PETNAJST LET BLIŽE ZACETKOM FILMSKE USTVARJALNOSTI V SVETU...

Tako se je dejansko začelo. S prihranki si je kupil snemalno kamero in pričel snemati. Sprva so to bile le registracije osebnih doživetij, leta 1926 pa je prvič usmeril oko svoje kamere na dogodek iz javnega življenja v Sloveniji. Nastale so prve reportaže.

Badijurov film, dokumentarec trajne vrednosti — »BLOŠKI SMUČARJI«, kaže veliko liričnost avtorja. Mednarodna priznanja, ki jih je BADIJURA prejel za svoje mojstrovine, uvrščajo slovensko nacionalno filmsko ustvarjalnost v vrh razvitih držav z daljšo filmsko tradicijo. Metod je skupaj s svojo soprogo in zvesto sodelavko Milko posnel film »BLOŠKI SMUČARJI« v treh dneh v letu 1932. Isto leto je ustvaril že drugi dokumentarec »TRIGLAV POZIMI«, ki so ga z ogromnim uspehom predvajali v Jugoslaviji, Avstriji, Franciji in Italiji.

Leto 1932 je vsekakor najpomembnejše — rodil se je prvi slovenski celovečerni igrani film »TRIGLAVSKE STRMINE«. Po Badijurovi ideji je scenarij napisal pisatelj Janez Jalen. Pri filmu so sodelovali tudi SKALAŠI — alpinisti in člani foto odseka. Glavni igralci so bili znani alpinisti: Joža Čop, dr. Miha Potočnik in Uroš Zupančič. Seveda ni manjkalo prikupnih domačih deklet. Filma ni navdušeno pozdravila samo Slovenija in Jugoslavija, temveč so pohvalne kritike o njem izrekli v svojem tisku tudi naši izseljenci v Ameriki.

Metod Badijura

FILMSKO PODJETJE »SAVA« — TEMELJNI KAMEN SLOVENSKE FILMSKE RASTI

Leta 1940 je storil Badijura v svojem ustvarjalnem poletu korak naprej — posnel je prvi slovenski zvočni dokumentarec »POHORJE«.

V obdobju okupacije je Badijurova kamera mirovala, toliko bolj aktivno pa je njegova klišarna ponarejala živilske nakaznice, osebne legitimacije in vrsto različnih tiskovin za Osvobodilno fronto Slovenije. Pogostokrat sta te ponarejene dokumente Milka in Metod prenašala na določena mesta ter prestala marsikatero okupatorjevo preiskavo.

Metod si je za večino svojih filmov napisal snemalno knjigo kar sam. Bil je vsestransko delaven, ustvarjalen ter požrtvovalen človek. Filmsko zgodovinsko vzeto predstavlja Metodovo delo v okviru podjetja »SAVA« izjemno pomemben vmesni člen, ki povezuje čisto individualne in amaterske poskuse nekaterih posameznikov na Slovenskem s sistematičnim filmskim ustvarjanjem v socialistični Jugoslaviji.

Metodovo delo ni niti malo slučajno in amatersko, temveč zavestno, idealizma polno ter vztrajno ustvarjanje temeljev slovenskemu filmu. S svojimi mojstrovinami je Metod v tedanjih razmerah dokazal, da si tudi Slovenci dokončno izoblikujemo lastno filmsko umetnost in s tem približal specifično nacionalno kinematografijo filmski ustvarjalnosti v svetu.

Leta 1945 se je z vsem svojim bogatim znanjem skupaj s svojo ženo Milko vključil v povojno slovensko in jugoslovansko filmsko ustvarjanje. Tudi v novih pogojih dela njegova ustvarjalnost ni skromna in je krepko zapisal svoje in ženino ime v zgodovino slovenskega filma.

Poleg 55 obzornikov (tednikov) je ustvaril vrsto filmov, ki so poželi domača in tuja priznanja. Petintridesetletno ustvarjalno delo pionirja Badijura ni bilo zaman. V to obdobje je vpeto toliko plemenitih teženj in prizadevanj, saj je v nas dvigal misel o slovenskem filmu.

SKORAJ VSAK FILM JE POMENIL. USPEH — BILANCA NJEGOVEGA USTVARJALNEGA DELA JE BILA VISOKO POZITIVNA

Nedvomno Badijura z vso pravico zasluži naslov pionirja slovenske filmske ustvarjalnosti. V svoja filmska dela je vložil obilo inteligence in entuziazma. Pokazal je izjemno umetniško občutljivost ter odlično obvladanje sodobne tehnike.

Ne da bi zapadali v nekritično občudovanje, je treba priznati, kar je res. Njegovo delo je bilo enotno in osebno, edinstveno, njegov slog je prinesel nešteto novitet. Vsekakor je METOD BADIJURA daleč od običajnih formul in prijemov.

Prav gotovo so v nekaterih filmih tudi pomanjkljivosti, ki jih ne gre prezreti, toda v njih je tudi občutljivost in prodornost, ki jih opaziš na prvi pogled. S svojimi deli se je vpisal v zgodovino sedme umetnosti.

BADIJUROVI FILMI — UMETNINE TRAJNE VREDNOSTI

Odlično posneta vrsta zimsko-turističnih in športnih filmov, uvršča Metoda v sam vrh imen evropske in svetovne kinematografije.

Odmevnost filma BLOŠKI SMUČARJI in kritike, ki so sledile, potrjujejo njegovo ustvarjalno moč. Filmski kritik Roger HE-NAFF iz Pariza ocenjuje ta film takole:

»Med prvimi filmi, ki so jasno dokazali Badijurov talent, je brez dvoma dokumentarec BLOŠKI SMUČARJI. To je edinstven tovrsten film na svetu. V njem nam ohranja na filmskem traku starožitno uporabo smuči na bloški gorski planoti. Filma s takšno tematiko nimajo niti nordijske dežele, kjer uporaba smuči sega daleč nazaj v zgodovino. Omenjeno kopijo filma hrani v svojih arhivih pariška kinoteka. Film odlikuje dovršena simfonija, dognana filmska kompozicija ter odlična dramaturgija.«

Objektivno oceno o umetniški poti in Badijurovih dosežkih je podal prof. dr. Paul Martinaud takole: »Badijura je zgolj režiser in snemalec. Badijurova kamera je znala poiskati v naravi tisto, kar je bilo vidno le njegovim vedno išočim očem. Skratka tiste nežne in neopazne odtiske, ki so dali idejnemu osnutku »BLOŠKI SMUČARJI«, ko ga je preli v filmski jezik, popolnoma drugačen prizvok. Morda je v tem skrivnost njegovega uspeha. Njegova osebnost je živahna in prožna — je pravi filmski lirik. Njegova filmska kariera je sinteza bistre tehnike in umetnosti pripovedi.«

Delal je hitro in ustvaril svoje štiri mojstrovine. Vsako pa je obdelal z virtuoznostjo do najmanjše podrobnosti.«

Profesor GUNNAR OLLSON je ocenil v časopisu DAGENS NYHETER Metodovo izjemno mojstrovino takole: »Končno imamo priložnost videti slovenski dokumentarec BLOŠKI SMUČARJI, ki ga lahko brez pridržkov hvalimo. Še več, avtor Badijura je dosegel s tem filmom to, kar nam Nordijcem ni uspelo nikoli. Ohranil je zanamcem odlični filmski zapis o prastari rabi smuči. Kamera je odlična, kompozicija prav tako, Badijurova poetična poanta je neponovljiva. Nedvomno je Badijura velik izrazni umetnik. S tem imenitnim filmom je Badijura dosegel največ, kar je mogoče,« sklence vtise nordijski kritik in prav gotovo ne brez razloga.

Slovensko izseljensko glasilo ENAKO-PRAVNOST iz Clevelanda je objavilo naslednjo kritiko:

»Prepričani smo, da je bil Badijura edini sposoben izdelati film, kot je »Triglavske strmine«, pošteno, dovršeno in logično, kajti on se ne da zanesti nekim imaginarnim čarom ali pa navidezno nepremagljivi

vim zaprekam. Uspel je tudi zato, ker je črpal iz ljudi, je med ljudmi, ki jih prikazuje, živel in poznal njih tegobe ter radosti.

Ali je še kdor na Slovenskem prikazal tako poetično življenje v planinah, kot je to storil Badjura? V tem filmu je dokazal suvereno obvladanje filmskih izraznih sredstev.

Danski filmski kritik je napisal naslednjo oceno o filmu »NAŠI LIPICANCI«:

»Film NAŠI LIPICANCI — nagrajenec filmskega festivala v Edinbourghu avtorja M. Badjura je izrazilo liričen film. Slovenska pokrajina je izjemna, posamezne sekvence čudežno lepih alpskih predelov so navdušile gledalce kot strokovne kritike. S tem filmom so se Slovenci dostojno predstavili tudi zahtevnemu občinstvu v glavnem mestu Danske.«

Strokovni filmski kritik iz Londona pa je opredelil Badjurovo osebnostni izraz takole:

»Badjura je eden tistih redkih snemalcev, ki posname letno največ en film. Obdela ga do perfekcije ter doda lirični navdih. Zakaj tako malo in v čem je skrivnost njegovega uspeha? Pri delu ga vodi motiv, da bi bil vsak naslednji film boljši od predhodnega.

Badjurov film SLOVENSKO PRIMORJE je osvojil 2. nagrado televizije NBC v New Yorku. S tem filmom se je krepko uveljavil v Združenih državah Amerike ...»

FILME JOHNA HUSTONA ALI ORSONA WELLSA SPOZNA MO TAKO REKOČ NA PRVI POGLED. TO PA NI MOGOČE PRI BADJURI, KI JE VEDNO NEPONOVLJIV

V njegovih filmih zaman iščemo lastnosti, ki jo imenujemo osebni pečat, vedno je drugačen.

Badjura se je vedno držal pravila, ki ga navaja v spominih: »Ko najdem snov, mesec in mesece obdelujem scenarij in čakam, da me tematika sama tako prevzame, da sem ji pripravljen žrtvovati celo leto ali tudi več. Pred očmi imam cilj, doseči čim več, največ, kar je mogoče ...»

Od svojih petinšestdesetih let je Metod Badjura preživel petintrideset ob snemanju in režiranju filmov. Vsa ta plodna leta je njegove posnete filme montirala in jim dodala svoj delež zvesta življenjska soprotnica Milka.

Skupaj sta ustvarjala izjemne filme, ki so dosegli zavirljivo mednarodno tehnično in umetniško raven. Filmi kot TRIGLAVSKE STRMINE, BLOŠKI SMUČARI (1. nagrada na kongresu etnologov na Švedskem — 1955), MLADINA GRADI (3. nagrada na Biennalu v Benetkah — 1947), SLOVENSKO PRIMORJE (2. nagrada TV NBC — New York — 1952), NAŠI LIPICANCI (3. nagrada v Edinbourghu — 1951) ter plejada odličnih športnih in umetniških filmov uvršča snemalca Badjura v sam vrh evropskih filmskih snemalcev. Žal je prezgodnja smrt v letu 1971 pretrgala njegovo ustvarjalno pot.

FILMOGRAFIJA

1. Odkritje spomenika kralju Petru I — Kranj, leto 1926, dolžina filma 200 m

LISTI izhajajo kot priloga tednika ZELEZAR — glasila delovnega kolektiva SOZD SŽ Železarna Jesenice. Ureja kulturno umetniški klub DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

2. Smučarske tekme za prvenstvo Jugoslavije, leto 1927, dolžina filma 300 m

3. Pot na Triglav, leto 1927, dolžina filma 400 m

4. Revija narodnih noš, avto in moto dirke na Ljubelj (prvi slovenski filmski obzornik) leto 1927, dolžina 250 m

5. Sahisti z dr. Vidmarjem, leto 1927, dolžina 100 m

6. Sprejem češke delegacije v Ljubljani, leto 1928, dolžina 80 m

7. Narodne noše Rateče-Planica, leto 1928, dolžina 180 m

8. Odkritje spomenika Napoleonu, Ljubljana, leto 1929, dolžina 160 m

9. Škofjeloški narodni običaji, leto 1930, dolžina 150 m

10. Kongres gasilcev, Ljubljana, leto 1930, dolžina 400 m

11. Lepotna tekmovanja v Trbovljah, Kranju in Ljubljani, leto 1930, dolžina 500 m

12. Rudarji v Trbovljah, leto 1930, dolžina 520 m

13. Triglav pozimi, leto 1931, dolžina 230 m

14. Bloški smučarji, leto 1932, dolžina 400 m

15. Triglavske strmine, režija F. Delak, scenarij Janez Jalen, snemalec Metod Badjura. Igralci: Miha Potočnik, Milka Badjura, Jože Kunstler, Joža Čop, Uroš Zupančič, Pavla Marinko, Danilo Cerar. Dolžina filma 2300 m

16. Cankarjeva Vrhnika, leto 1933, dolžina 140 m

17. Proslava Narodne čitalnice, Kranj, leto 1933, dolžina 120 m

18. Bloudkova skakalnica v Planici, leto 1934, dolžina 100 m

19. Žurnal Gadova peč, Črna gora, Povođen in Strugav, leto 1935, dolžina 260 m

20. Sokolska tekmovalna vrsta, leto 1935, dolžina 300 m

21. Kozorogi, leto 1936, dolžina 100 m

22. Pohorje (prvi slovenski zvočni tednik) leto 1940, dolžina 400 m

23. Piknik, leto 1940, dolžina 650 m

24. Ljubljana pozdravlja osvoboditelje, leto 1945, dolžina 500 m

25. Mladina gradi, leto 1947

26. Gradnje, leto 1948

27. Slovensko primorje, leto 1948

28. Jesen med trtami, leto 1949

29. Trst, leto 1949, celovečerni film

30. Dr. France Prešeren, leto 1949, kulturni film

31. Dr. Oton Župančič, leto 1950, kulturni film

32. Naši Lipicanci, leto 1951

33. Razbito steklo, leto 1952

34. Pomlad v Beli krajini, leto 1952

35. Vesna, leto 1953, celovečerni film

36. Kroparski kovači, leto 1954

37. Zemlja svobodnih ljudi, leto 1955

38. Življenje velenjskih rudarjev, leto 1955

39. Zimska radost, leto 1957

40—95. Krajši žurnali (obzorniki-tedniki) z različno tematiko.

Viri:

1. DAGENS NYHETER N° 212, STOCKHOLM — 1955,

GUNNAR PROF. OLLSON: »BADIURA'S SKI FILM TRIUMPH«

2. ENAKOPRAVNOST — Cleveland, page 4, 15. 8. 1933, Cleveland

3. BERLINSKE TIDENDE, N° 3, 16. 1. 1952, Kopenhagen, Denmark

4. THE TIMES, London-October 12 1952

5. Osebna korespondenca Milka Badjura Ljubljana, Slavko Tarman Jesenice, 1980—1983

6. Arhiv Slovenije Ljubljana — 1983

7. Slovenski filmski muzej Ljubljana — 1983

OB OBJAVLJENIH GRAFIKAH HAMIDA TAHIRJA

V tej številki objavljene grafike so delo akademskega slikarja Hamida TAHIRA.

Hamid Tahir se je rodil 1953. leta v Bagdadu (Irak), kjer je tudi dokončal šolanje na Inštitutu za umetnost. Študij je nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je leta 1979 diplomiral, dve leti pozneje pa dokončal še podiplomski študij pri prof. Bogdanu Borčiču. Leta 1983 je postal član Društva slovenskih likovnih umetnikov. Zdaj že drugo leto živi in dela na Jesenicah kot samostojni umetnik.

Kljub mladosti ima za seboj že mnogo samostojnih in skupinskih razstav doma in na tujem. Samostojno je razstavljal v Mariboru (razstavišče Avla, 1978 in 1982), v Ljubljani (galerija ARS, 1980), na Vrhniku (Cankarjev dom, 1983), v Stuttgartu (galerija Experiment, 1983) in v Štipu (galerija Foaje, 1983). Zelo pogosto pa je sodeloval na skupinskih razstavah: 1978 v Mestni galeriji in v galeriji Iskre v Ljubljani, 1979. leta v Mestni galeriji s Prešernovimi nagradenci in na 13. mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani, 1980 v Mestni galeriji v Ljubljani, na 14. mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani, v Salonu IUV na Vrhniku, v razstavišču DOLIK na Jesenicah, v Puli, v Firencah, v Benetkah s skupino iraških umetnikov v tujini, v Pragi in Bratislavi z isto skupino, v Krakovu na 8. mednarodnem grafičnem bienalu, v Katowicah na razstavi Intergrafika 80, leta 1981 v Mestni galeriji v Ljubljani, na 15. mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani in na mednarodni razstavi grafike 5 x 10 v Jokohami na Japonskem.

Sodeloval je tudi v slikarskih kolonijah v Ravnah na Koroškem (1979), v Bistri na Vrhniku (1981), v mednarodni slikarski koloniji v Prilepu (1983) in v Štipu (1983). Letos pripravlja samostojne razstave v razstavnem salonu DOLIK na Jesenicah in v galeriji Labirint v Ljubljani, je pa tudi eden izmed treh predstavnikov iz Slovenije, ki bodo sodelovali na vsejugoslovanski razstavi ob otvoritvi nove likovne galerije v Hercegovnem.

Hamid Tahir je dobitnik prve nagrade Inštituta za umetnost v Bagdadu 1976, prejel pa je tudi dve študentski Prešernovi nagradi na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani (1977 in 1978).

V 60. številki LISTOV s svojimi prispevki sodelujejo: Simona Anderlič, Mihael Cenc, Valentin Cundrič, Benjamin Gracer, Ivan Jan, Miha Klinar, Andrej Kokot, Sonja Koranter, Ivo Koželj, Janez Meterc, Miroslav Nikolič, Tone Pavček, Valentin Polanšek, Tatjana Savinšek, Ana Stazè, Mima Smaj, Slavko Tarman, Edo Torkar in Josip Vandot. — Slike: grafike akad. slikar Hamid Tahir, fotografije Slavko Tarman, član foto kluba Andrej Prešeren, ostale slike avtorji sestavkov.